БОЖИДАР ДИМИТРОВ

Църквата в село Добърско

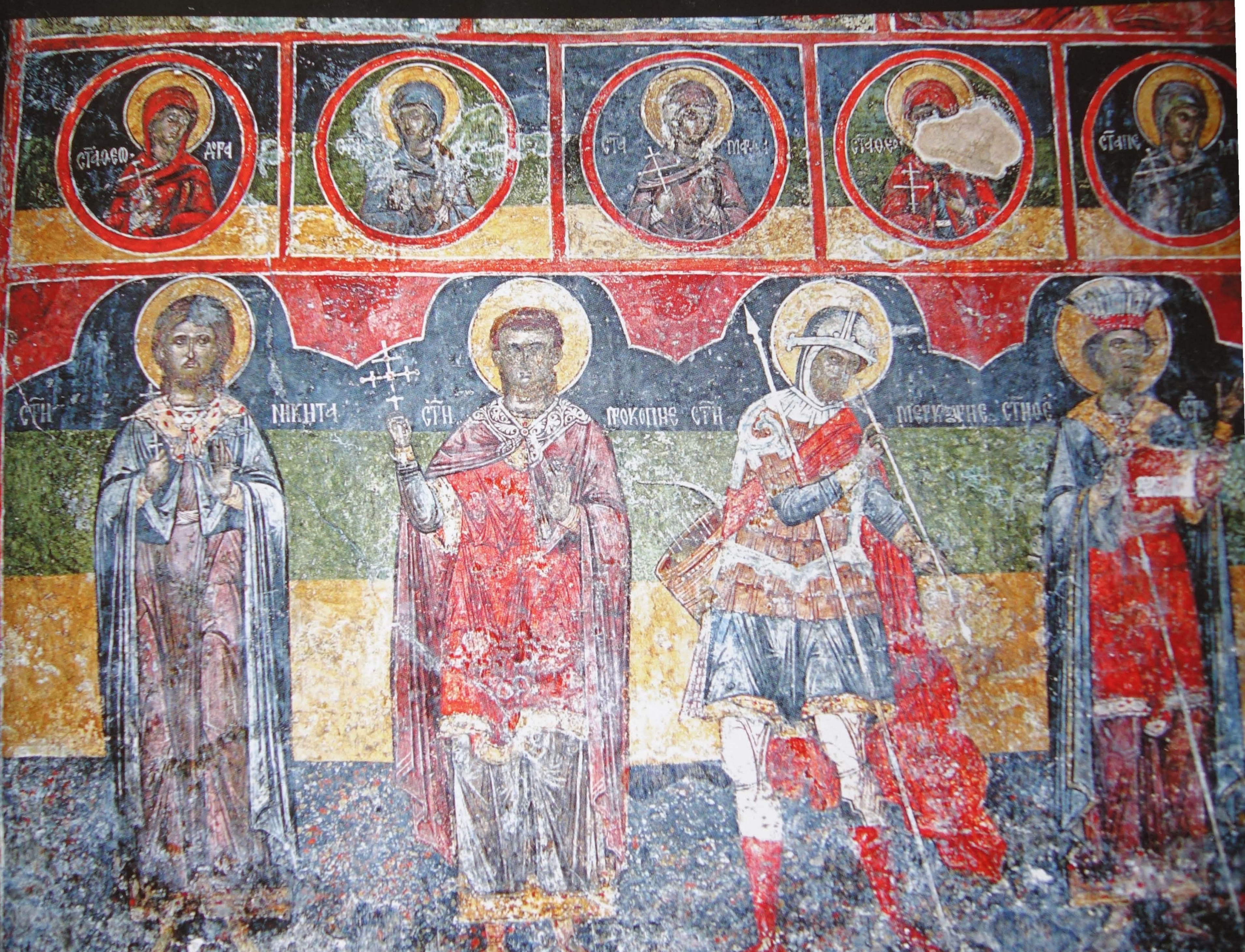
СТН
НІКИТА
СТН
СТН

Национален
исторически музей

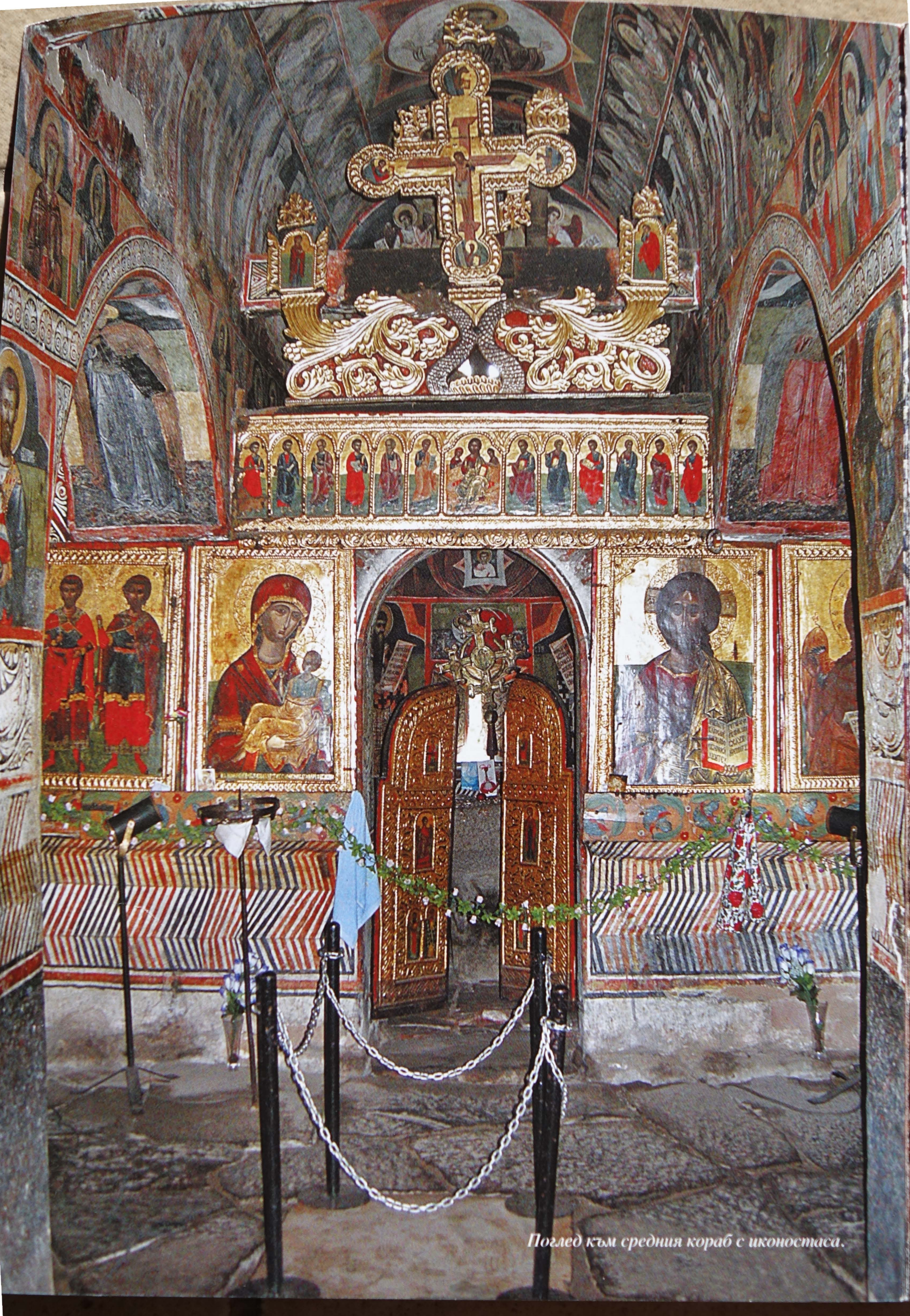

Поглед към средния кораб с иконостаса.

Село Добърско е разположено на 12 км в северна посока от град Разлог, в южните предпланински хълмове на Рила. До него води добре поддържан асфалтиран път. В селото живеят около 800–1000 души. На пръв поглед едно от многобройните села в чудно красивата Разложка котловина, Добърско притежава един уникален бисер на българското културно-историческо наследство – богато изографисаната църква „Св. Теодор Тирон и Св. Теодор Стратилат" – построена и рисувана в 1614 г. Историята на църквата и стенописите, прочути вече по цял свят след като преди половин век уфолози откриха в стенописите на храма, че Христос се възнася с „ракета", трудно може да бъде разбрана без да бъде изяснена историята на самото село.

Изглед към Добърско.

Една местна легенда твърди, че селото е основано в 1014 г. от част от ослепените български войници, пленени в битката при село Ключ, Петричко. Тази легенда е лишена от логика – слепи мъже едва ли могат да се изхранват в трудните за земеделие земи на Разложката котловина. Името на църквата, посветена на двама популярни военни светци (ще напомня, че първата българска икона от Преслав е на Св. Тодор Стратилат), подсказва, че селото, основано вероятно още в началото на IX век, е имало войнишки статут.

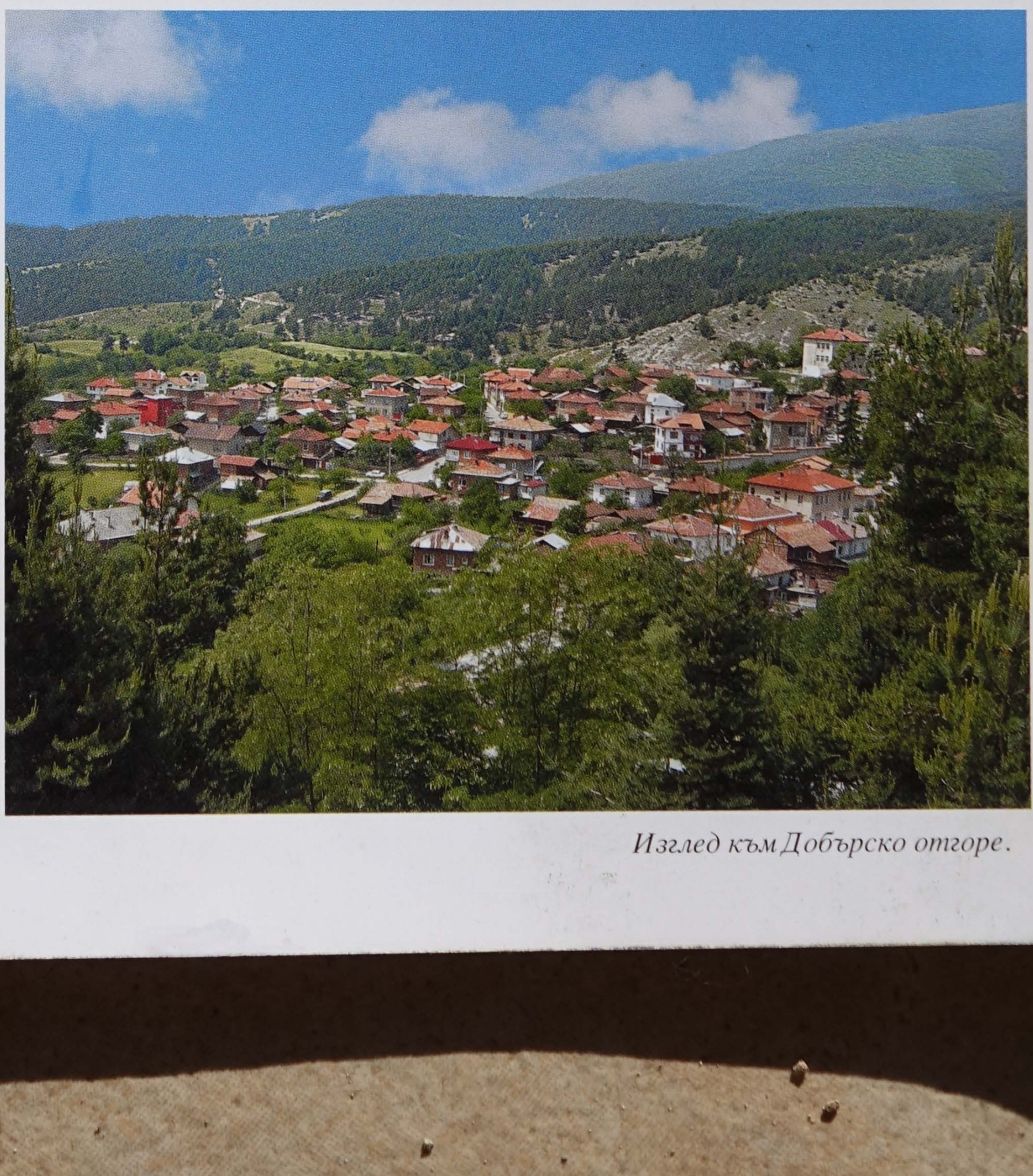

Изглед към Добърско отгоре.

В средновековна България и Византия е имало такава категория население – стратноти (войници), обхващаща около една трета от населението. Стратнотите са били освобождавани от данъци, но били длъжни по време на война да се явяват в армията със своя собствено оръжие. През XV–XVII век Османската империя запазва тази практика. От българи-войници (стратиоти) се формират в София и Провадия два корпуса от по 30 000 християни-бойци. Войниците от Добърско вероятно са били в пленената и ослепената част от армията на цар Самуил в битката при Беласица и това е родило легендата за „заселването” им тук. Войнишките семейства в Добърско вероятно са запазили статута си и през първите три века на османската власт и това обяснява защо са вдигнали църква в 1614 г. на двама военни светци.

Вход на църквата.

Тук е уместно да отбележим, че на фасадата на църквата освен патроните са изписани и още двама популярни сред българите военни светци – Св. Георги и Св. Димитър. Редица учени са склонни да тълкуват галерията от военни светци на фасадата на църквата в Добърско като патриотична демонстрация на сила и военна мощ на българите в условията на чужда, и то базирана на мюсюлманската религия, държава, каквато е Османската империя. Като изразявам съгласие с горното мнение си мисля, че е възможно конните светци да са прибавени и поради факта, че част от войниците от Добърско са били конници (спахии в Османската епоха). Броят на спахиите-християни е достигал според изследване на проф. Бистра Цветкова до 25% в тази епоха и е нормално да търсят небесна закрила от конни светци.

Изключително интересен е и вградения в една от външните стени на църквата каменен блок с издялана свастика на лицевата страна. Свастиката има древен ирански произход и е символ на Слънцето и благоденствието. Днес, когато е ясно, че прабългарите имат ирански, а не тюркски произход е ясно, че тя е едно указание и за произхода на първите войнишки семейства в Добърско – те са прабългари. Кановете в Плиска са имали практиката в граничните крепости на новозавладяни територии да заселват верните до смърт на Българската държава прабългари. След 811 г., когато областите Тракия и Македония са присъединени към България, прабългарски групи са регистрирани по южночерноморските градове, странджанските села Българи и Факия, в Сакар, родопските крепости Лютица и Перперикон. Добърско в близост до новата граница във Византия и в началото на важен проход също е получило своя контингент прабългарски бойци заедно със семействата им. Камъкът със свастиката вероятно е бил в езическия храм на прабългарите и тихомълком зазидан в първата църква на това място след покръстването в 863 г. Навярно на същото място, в което е преизползуван и при строежа на новия храм в 1614 г. – една здрава връзка с миналото.

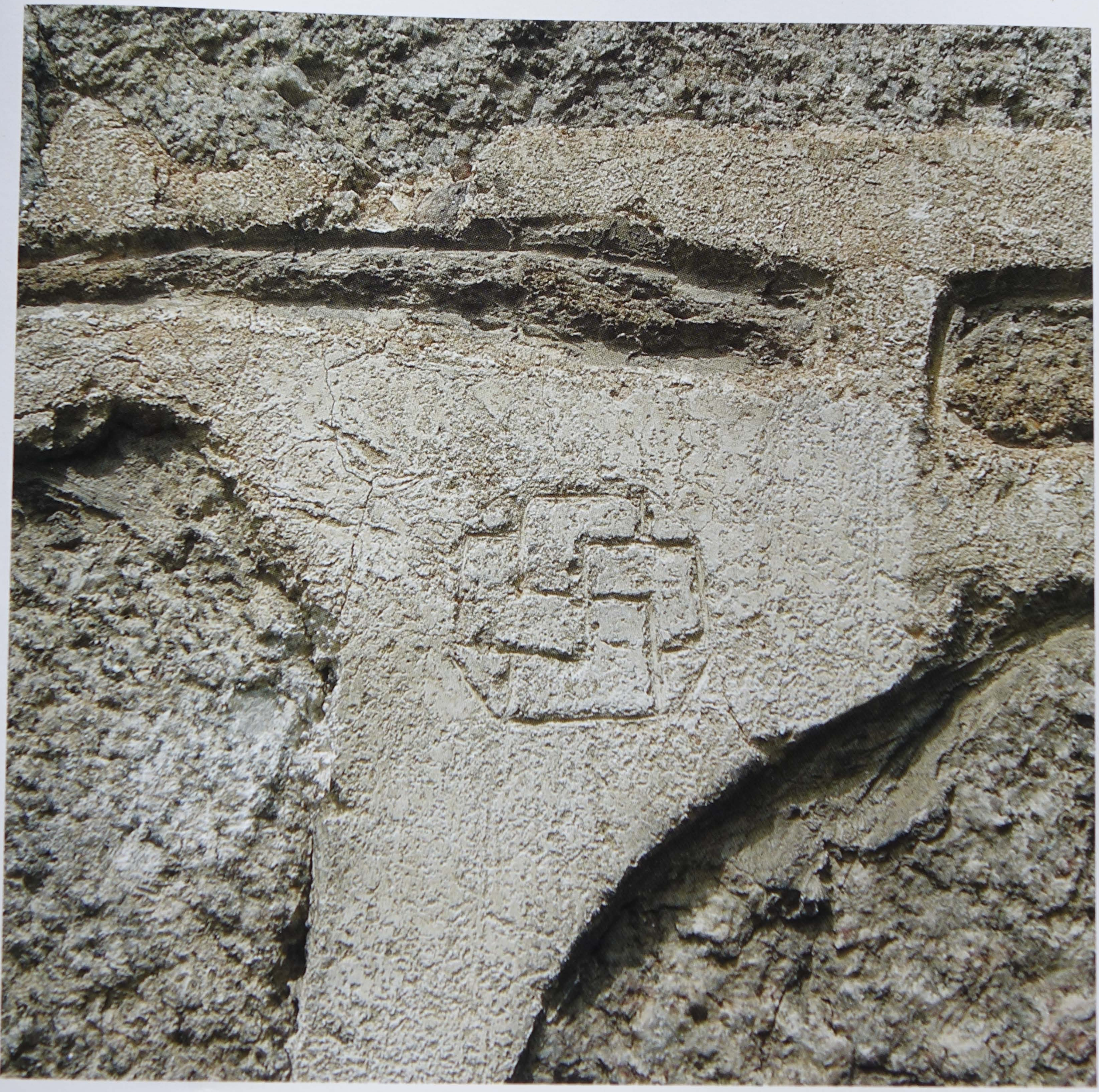

Каменен блок с релеф на свастика - символ на слънцето и благоденствието.

Изграждането и особено изографисването на една голяма църква в началото на XVIII век – най-тъмния период на османската власт в нашите земи, не е случайно. Войнишките села и през българското и византийското Средновековие, така и през османския период, са значително по-богати от останалите села. Те си спестяват ресурси от данъци, а и при войни си поделят заловената от противника плячка. Някои от войниците в мирни години (а от война до война има обикновено 30 до 40 години) развиват успешен бизнес, търгувайки с местни стоки (вълна, кожи, текстил и др.) с Европа и Мала Азия. Безусловно улеснява ги и факта, че законно притежават оръжие и умело си служат с него при нападение над търговските им кервани. Така че няма нищо чудно, че османски източници, археологически находки и предания сочат Добърско като главен икономически център на Разложката котловина до XVIII век, когато град Банско поема тази роля. Да не забравяме, че Добърско лежи на някога основаната, но днес изоставена отсечка на пътя от Егейско море през Рилския манастир за София и през Самоков за Тракия. Така че не е чудно, че в 1614 г. са се намерили богати хора, които да изградят нова църква и да платят изографисването буквално на всеки квадратен сантиметър в нея.

ЦЪРКВАТА
Е НАЦИОНАЛЕН
ПАМЕТНИК
НА КУЛТУРАТА
17
100 НАЦИОНАЛНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТА

Вход на църквата.

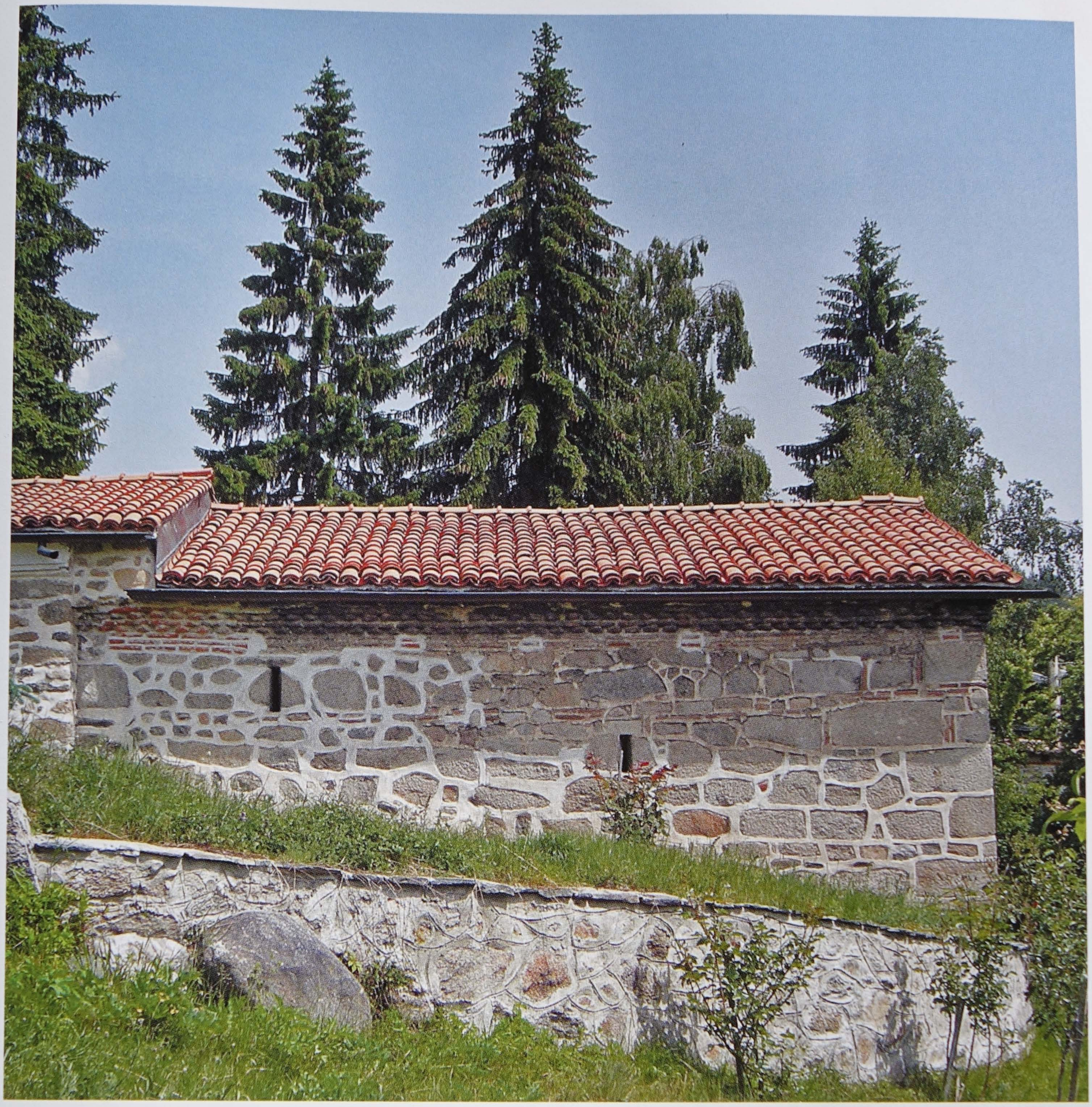

Южната фасада.

Самата църква е дълга 8,37 метра, широка 6,50 метра и с най-висока част на 5,20 метра от терена. Храмът е построен като жилищните сгради от местен камък и с двускатен покрив съобразно тогавашното османско законодателство. Но все пак местното население е проявило дързост – върху най-горния каменен блок на югоизточния ъгъл е издълбан кръст.

Въпреки че външния вид на църквата наподобява жилищна сграда, вътрешното ѝ разпределение е необичайно. Вместо обичайното за епохата просто еднокорабно пространство, строителите са изградили сложна трикорабна базилика. Този тип църкви са характерни за Първото българско царство (IX–XI век) и не се строят след XII век в балканските земи. „Преоткриването" на този план в XVII век означава, че най-вероятно строителите са възстановили църква, построена на същото място в Добърско през епохата на цар Борис I, цар Симеон Велики или цар Самуил, когато този край е бил трайно в пределите на България. Интересно е, че легендата за средновековния български произход на църквата се е запазила сред местното население въпреки съвсем ясно видната дата на строежа (1614 г.)

Част от двора на църквата.

През XV–XVII век противопоставянето на народите в Османската империя върви основно по линия на вярата – мюсюлмани срещу християни. С изображенията на основните военни християнски светци върху западната входна фасада, която подготвя черкуващия се християнин за живописта в храма, създателите са изпълнили изискуемото за епохата, но те не спират до тук и държат да подчертаят и народностния си произход. На долният ред на изображенията на фасадата те са пожелали между декоративните ангелчета да бъдат нарисувани изображенията на Св. Иван Рилски, закрилник на България, и Св. Петка Търновска, закрилница на столицата Търново. Жителите на Добърско от началото на XVII век са желаели да кажат „Ние не сме просто войници-християни, ние сме български воини-християни”. Въпреки че гръцкият език е официален и в двете църковни институции, на които е подчинен българският народ (Вселенската патриаршия и Охридската архиепископия), почти всички надписи по фреските в църквата са на български език.

ЗАГИНАЛИ ЗА БЪЛГАРИЯ ОТ
С. ДОБЪРСКО
ПРЕЗ 1912 г.
ПРЕЗ 1915–1918 г.
ДАР ОТ НАБОР 1964
СЕПТЕМВРИ

Чешмата на оградата на църквата.
Дар от набор 1964 за загиналите за България от с. Добърско през 1912 г.

Художниците, рисували стенописите, не са оставили имената си в храма. Очевидно в 1614 г. все още е било средновековното разбиране, че творецът трябва да остане анонимен, тъй като не неговата мисъл, а Бог движи ръката му. Редица художници, не споделяли безмислието на това разбиране, са намирали начин да увековечат името си чрез графити, скрити под мазилката, както е направил Боянският майстор Василий, или чрез изписването на името си върху оръжията на светците. Поне за сега обаче в църквата в Добърско подобен надпис не е открит.

Едно е сигурно, че са били няколко души със строга организация – първомайстор, калфа и поне двама чираци. Първомайторът е рисувал основните сцени и светци, а калфата и чираците „второстепенните" сцени, нанасяли боята по дрехите на светците, декорациите. Разликите в професионалната класа са очевидни.

Северната фасада с входа.

Част от вътрешната страна на стената.

В композицията на стенописите авторите са били ограничени от православния канон, постановяващ точното място в църквата, където да бъдат изписани сцени от Стария и Новия завет, както и съответните светци. Въпреки ограниченото по площ място те са се справили прекрасно със задачата. И отново не без да дадат израз на патриотичните си чувства. Късноантичният светец Св. Кирил Александрийски е заменен със Свети Кирил Философ – създател на старобългарската азбука. В църквата е изобразен дори най-новия български светец – загиналия само преди 60 години в София за вярата Св. Георги Нови Софийски. Художниците са открили и други способи да осъвременят доколкото е възможно стенописите. Войниците в редица сцени са със западно въоръжение – алебарди, шлемове. Корабите са венециански галери и т.н. Това не е случайно. Войниците са имали възможност да видят тези оръжия по време на тежките войни, които води Османската империя с Венеция и Хабсбургската монархия (Австрия) през XVI век. Много от тях са преминавали на страната на християнските сили. В гигантската морска битка през 1571 г. при Лепанто (залив в недалечната континентална Гърция) три четвърти от екипажите и бойците на венецианския флот са православни българи, гърци и сърби. Венецианският главнокомандуващ преди боя дори качва на всеки кораб православни свещенници, които заедно с католическите да вземат клетва от бойците, че ще се бият за победа над мюсюлманите. Победата над християнското оръжие при Лепанто спира завинаги османската инвазия към Европа и обяснява пиетета към него. Нов момент е също и изображенията на редица католически светци, между които и римският папа Силвестър. Канонът формално не е нарушен, тъй като светците са общохристиянски, т.е. просияли са преди 1054 г. когато християнската църква се разделя на православна и католическа. И все пак те са избягвани от православните художници. Появата на западните светци в Добърско несъмнено е отглас на една идея, която се ражда в Европа в последните десетилетия на XVI век. Това е идеята за Свещена лига на всички европейски християни за борба с мюсюлманската османска империя. Свещената лига трябва да включи както независимите европейски държави по границите на империята (Венеция, Австрия, Полша, Русия), така и покорените християнски народи – българи, сърби, гърци, румънци. Идеята ще бъде реализирана чак 1683 г. Но през целия XVII век се водят интензивни преговори с български гърковни институции (православната Охридска архиепископия, католическата Софийска архиепископия), със сръбската Печка Патриаршия и т.н. Този факт едва ли е убягнал от вниманието на художниците и дарителите за възстановяването и изписването на храма.

Мраморен блок с релефно изображение на двуглав орел – символ на Вселенската патриаршия.

Външен изглед на църквата.

И още един любопитен факт, който преди няколко десетилетия направи църквата в Добърско широко известна сред любителите и изследователите на НЛО (неиндентифицирани летящи обекти), свързвани с посещения на извънземни космонавти. В сцената „Преображение Господне" Исус Христос отлита към Небето в тяло, наподобяващо твърде много на съвременна земна космическа ракета. Любителите на НЛО дори различават соплата на двигателите, от които изтича огън както при изстрелването на съвременните ракети. Споделям мнението, че едва ли сме единствените разумни същества във Вселената. Но споделям и мнението на Артър Кларк, че едва ли извънземните космически кораби ще приличат на нашите съвременни ракети.

Подобни изображения на „ракети" има още в няколко български църкви от тази епоха. Все пак въпросът остава открит за по-нататъшни изследвания.

И накрая стигаме до дарителите, които поръчали този малък архитектурен и живописен бисер на старото българско изкуство. За щастие отлично е запазен портрета на Дарителите и майсторите. В класическата схема дарителите Хасия, Богдан и Спас държат макет на храма, а от другата страна той е поддържан от строителите Станко, Смилен и Спас. Прекрасни български имена на прекрасни хора, внесли своята дан в опазването на българите и българската вяра (както наричат в тази епоха християнството) в най-тежкия век на четиринадесет вековната българска история.

Външен изглед на църквата от югоизток

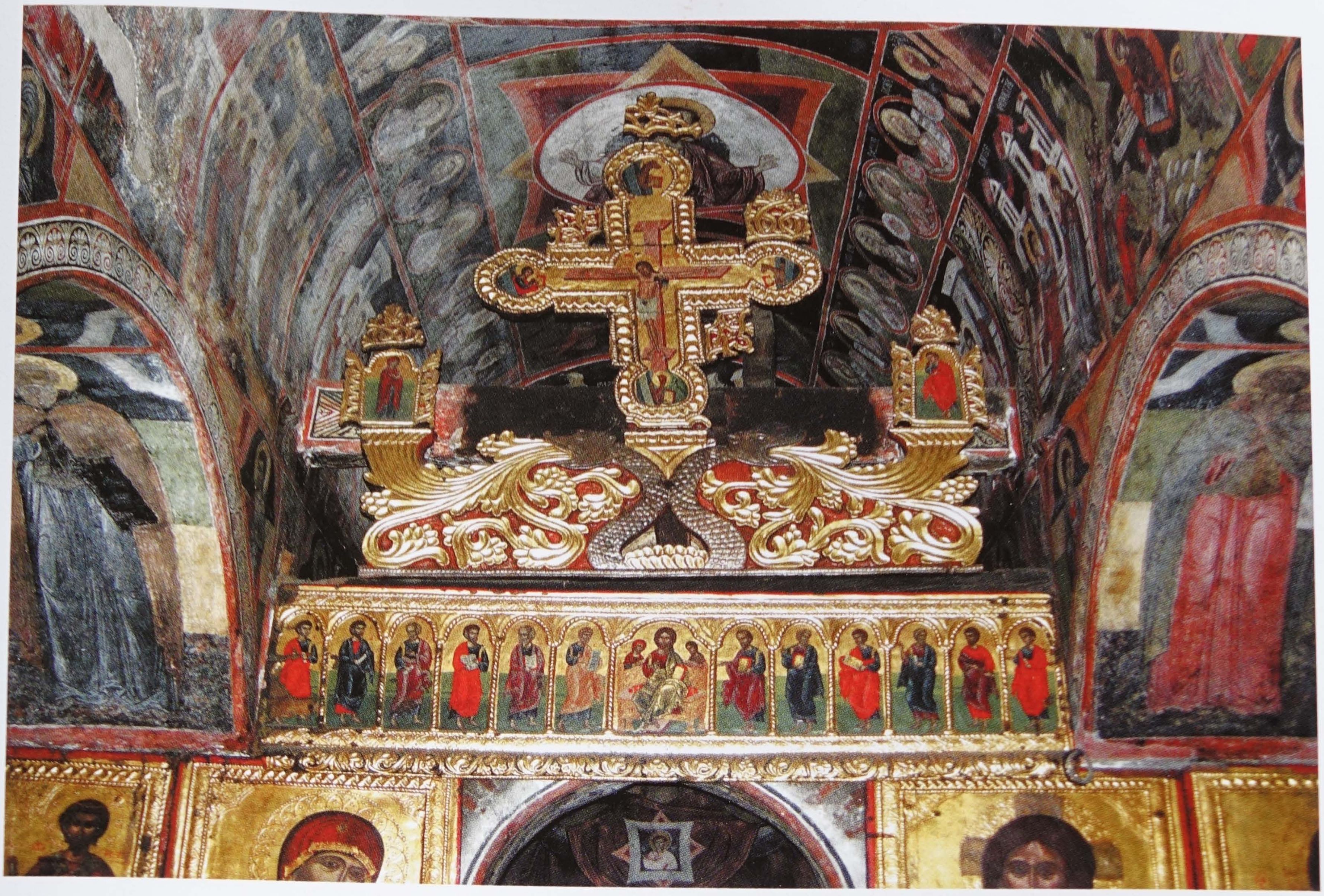

Изглед от средния кораб.

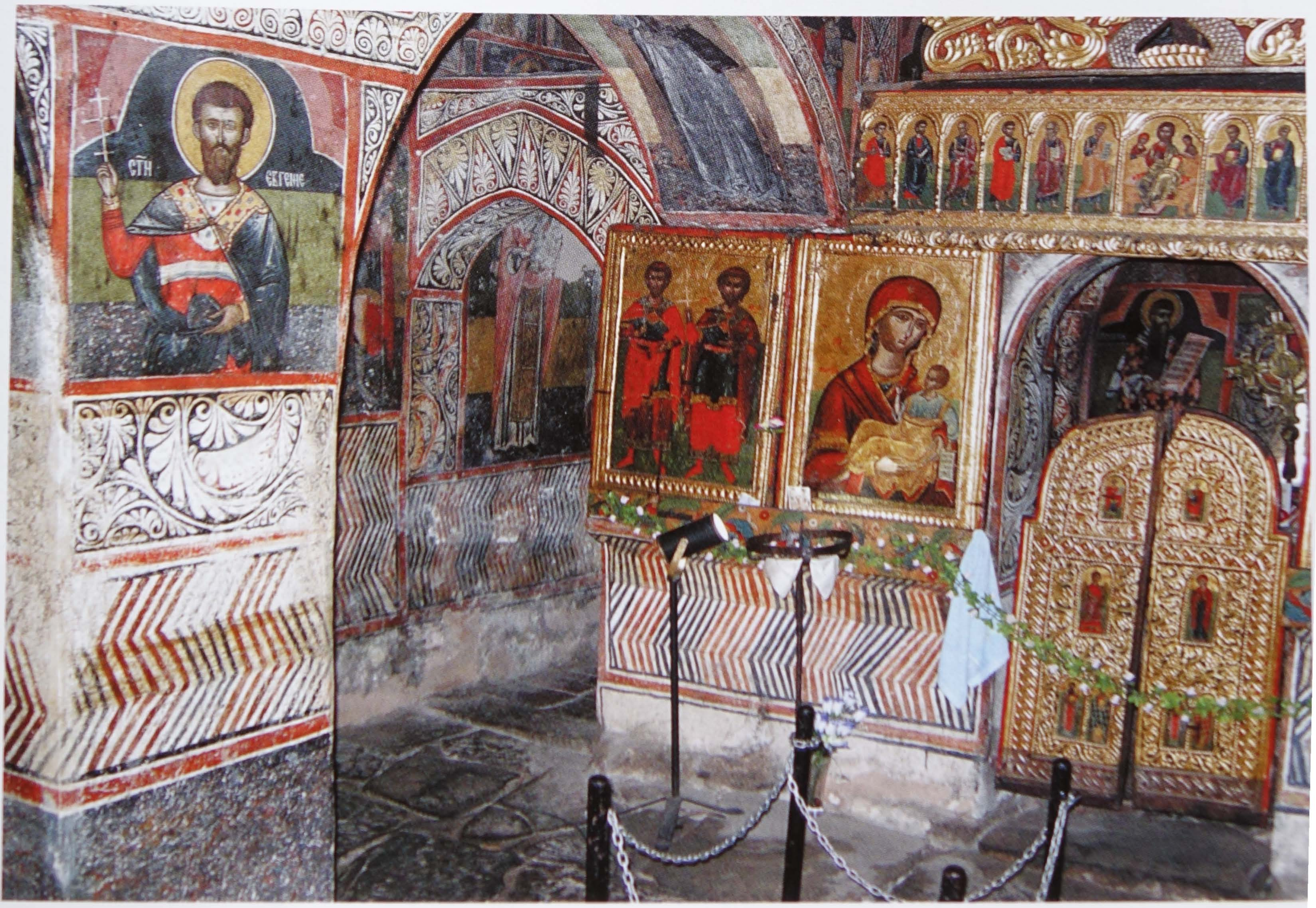
СТН
ЕѴГЕНИЕ

Поглед към северния кораб през аркадата.

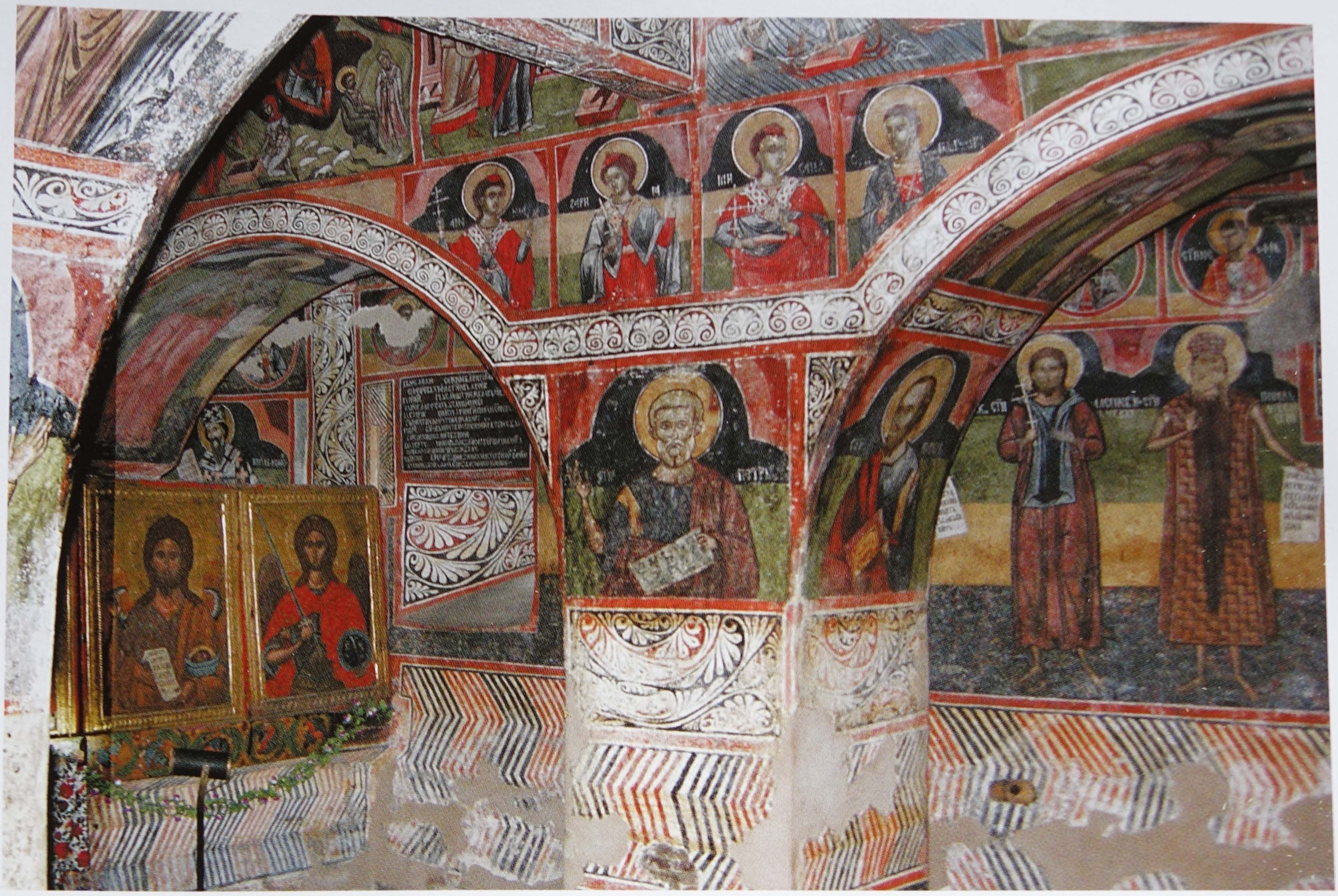

Поглед към южния кораб през аркадата.

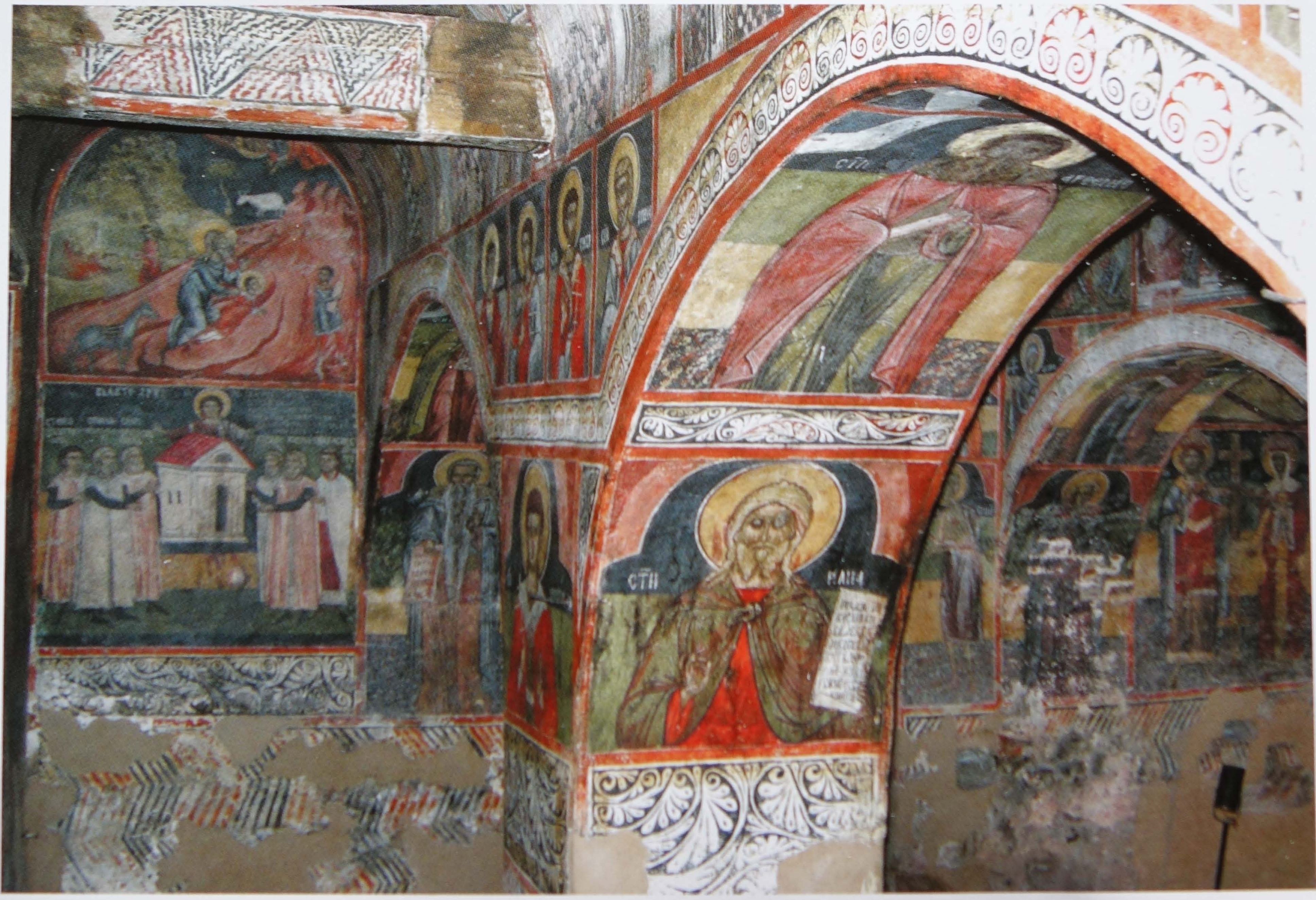

Част от стенописите.

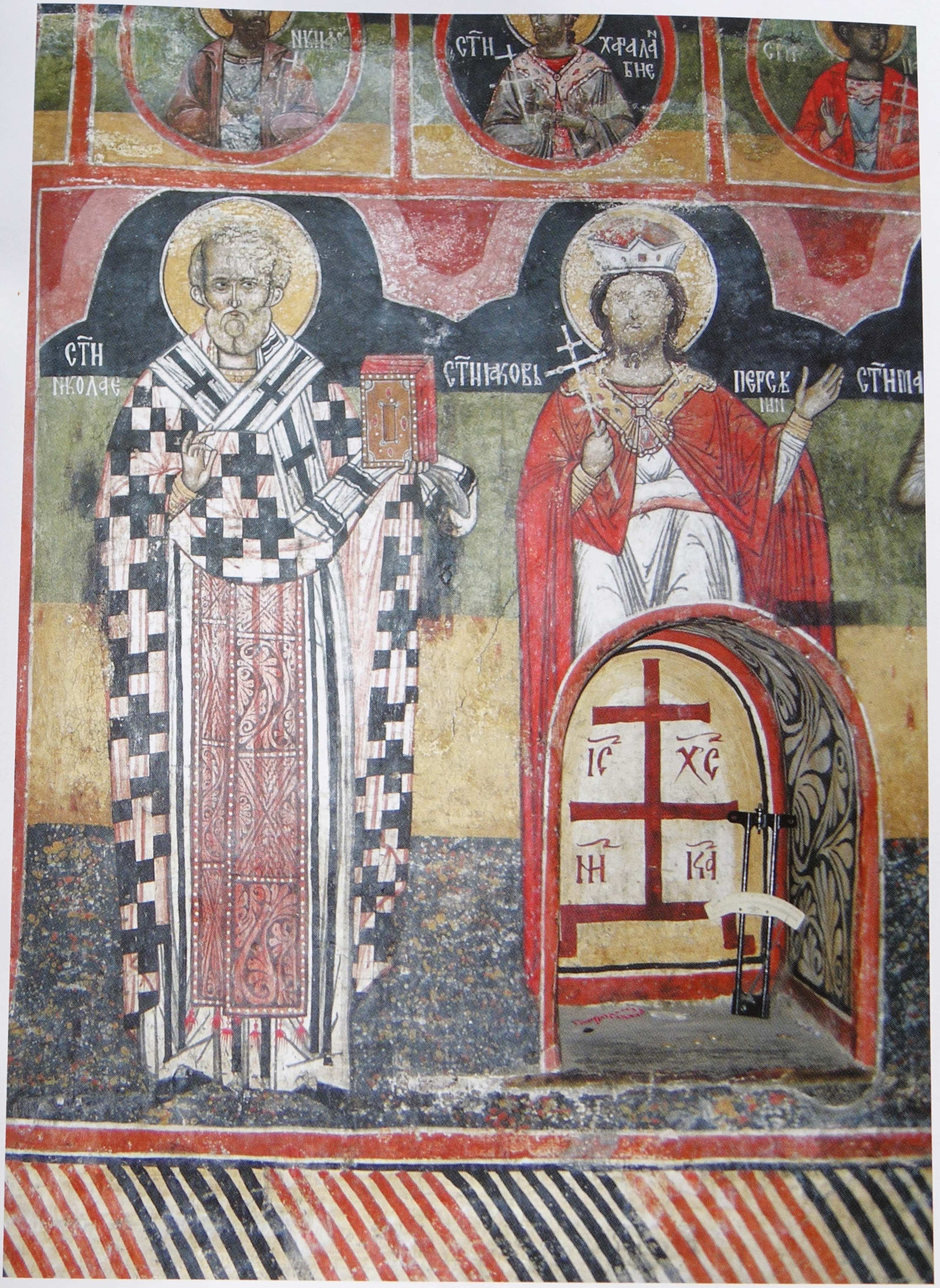
СТН
НИКОЛАЄ
СТН ХАРАЛАМБИЕ
ІС ХС
НИ КА

Св. Николай чудотворец и Св. Николай Нови. Стенопис в главния кораб.

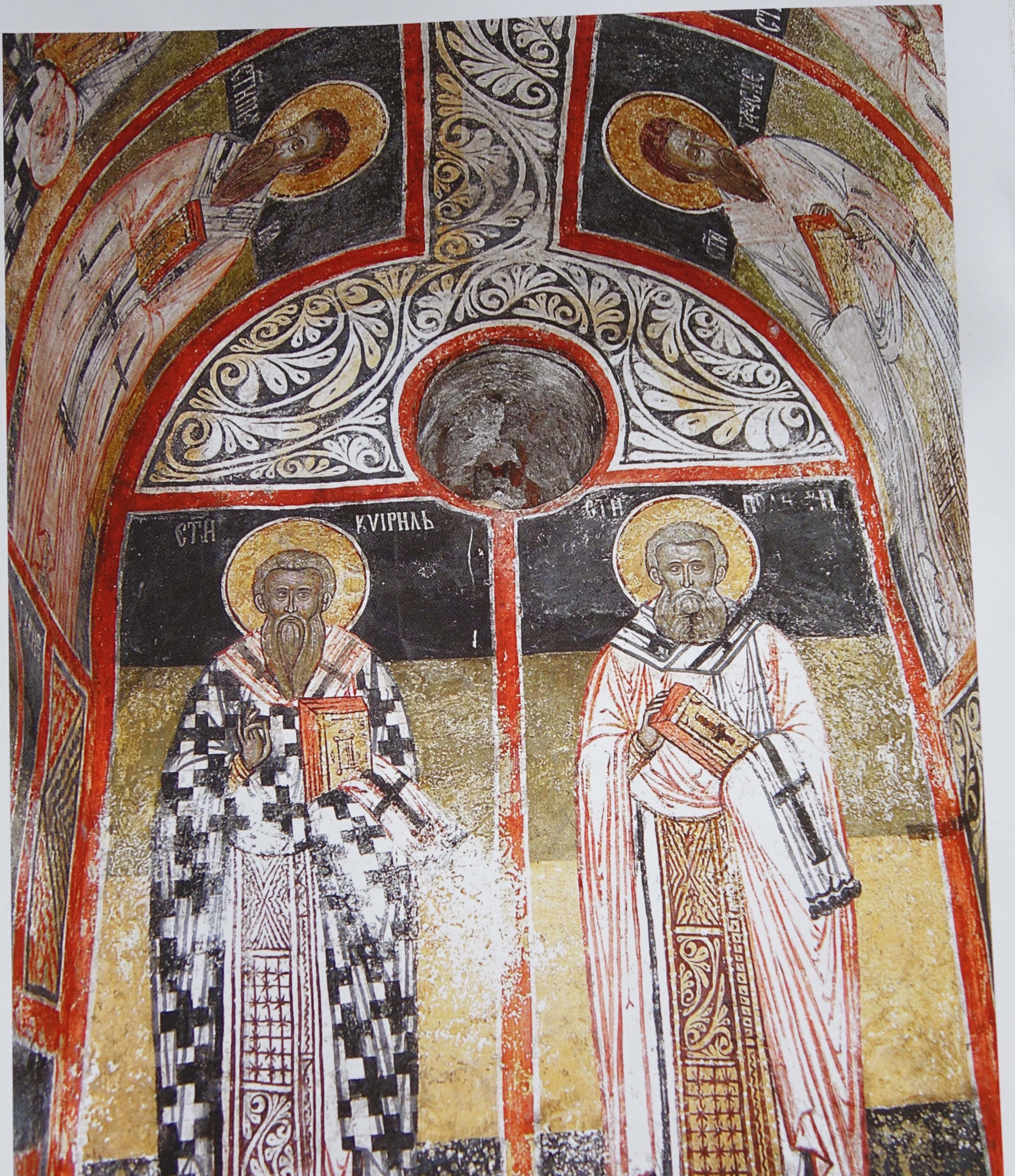
СТН КУІРНЛЬ
СТН

Св. Кирил и Св. Поликарп. Източната стена на северния кораб.

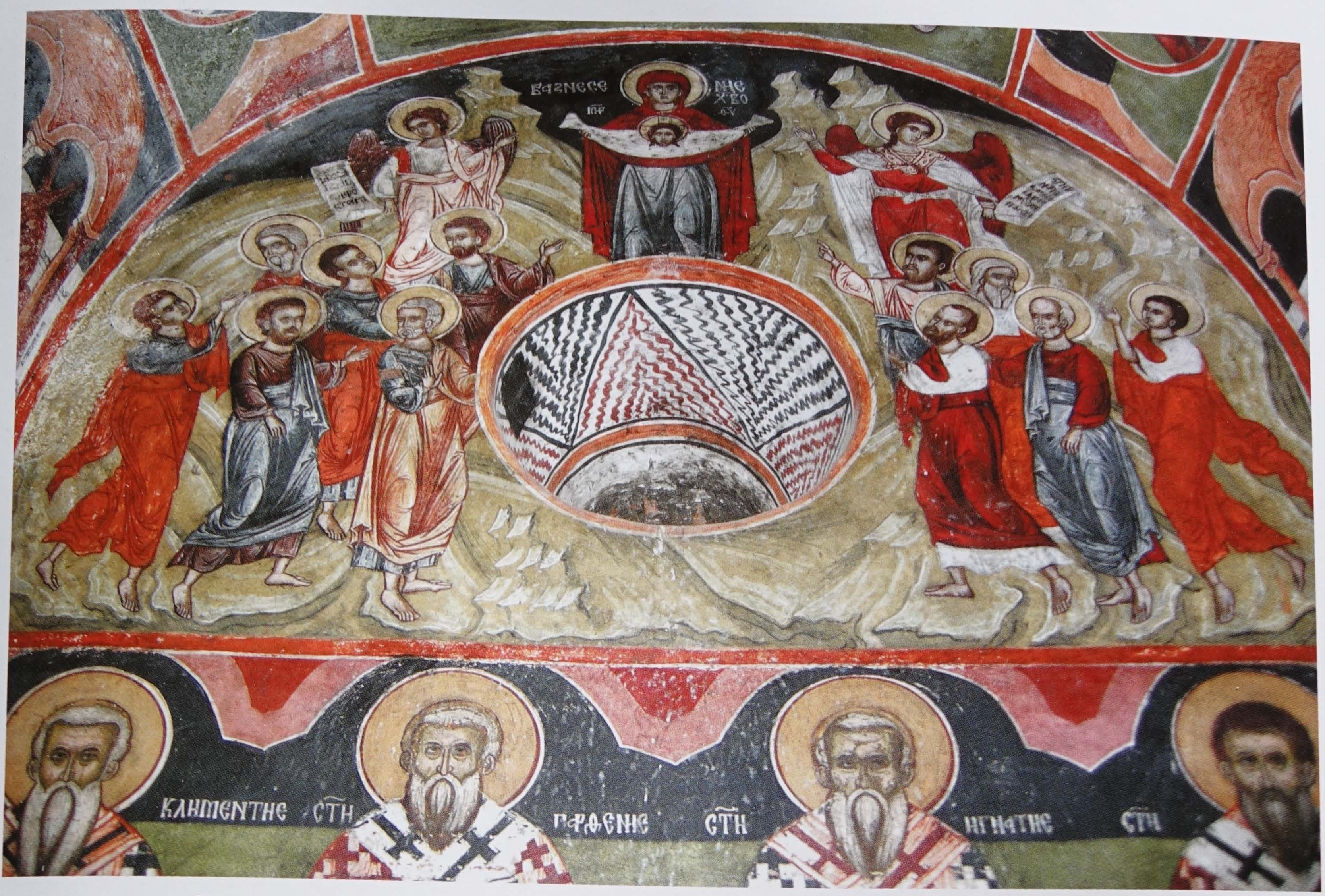
КЛИМЕНТИЕ СТИ
ПАРФЕНИЕ СТИ
ИГНАТИЕ СТИ

Възнесение. Люнет на източната стена. Св. Климент, Св. Партений, Св. Игнатий и Св. Леонтий.

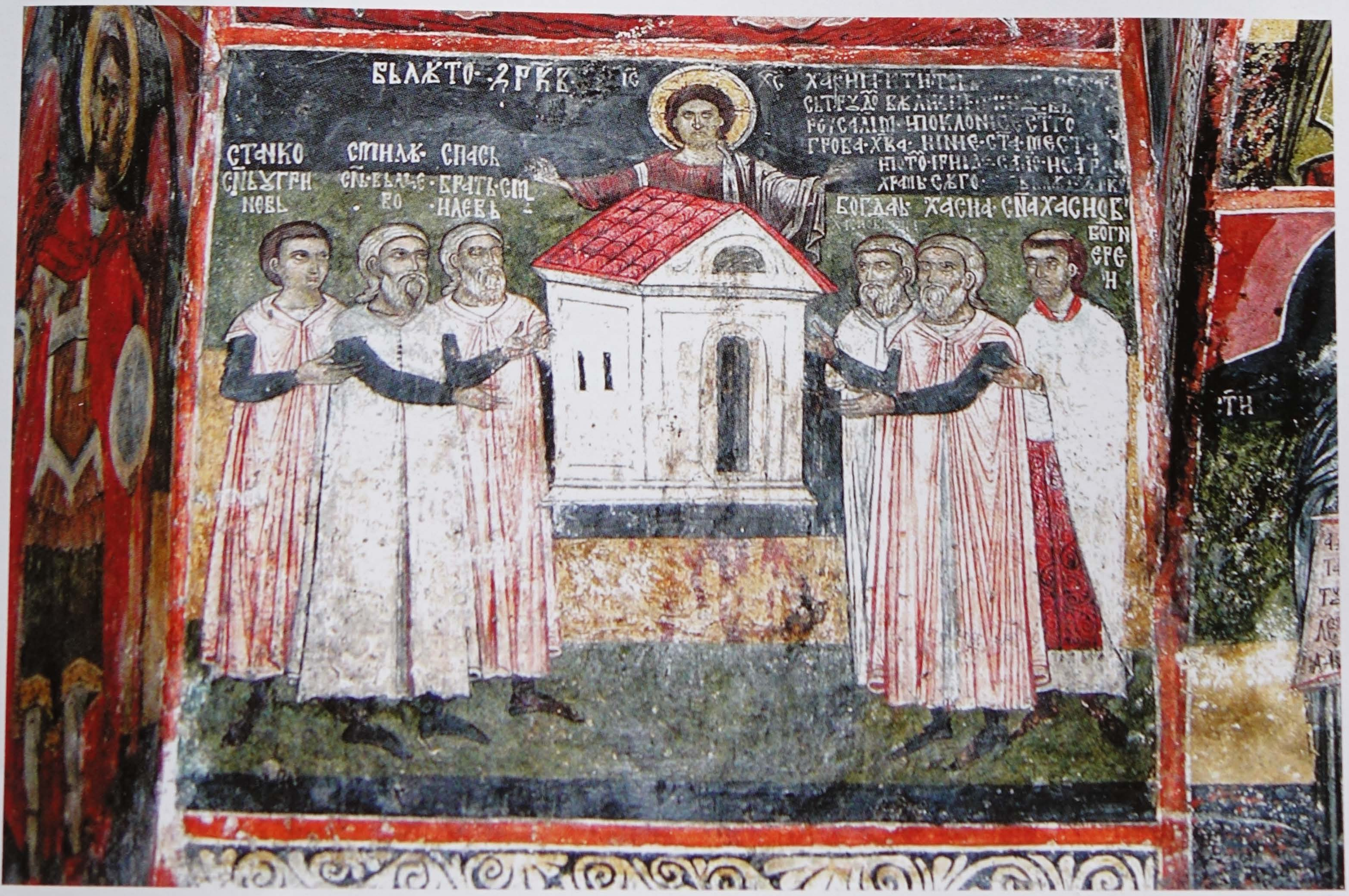
СТАНКО
СМИЛЬ
СПАСЬ
БОГДАНЬ
ХАСИА

Строителите Станко, Смилен и Спас и ктиторите Богдан, Хасия и Спас с макет на храма. Ктиторски портрет в западната стена на южния кораб.

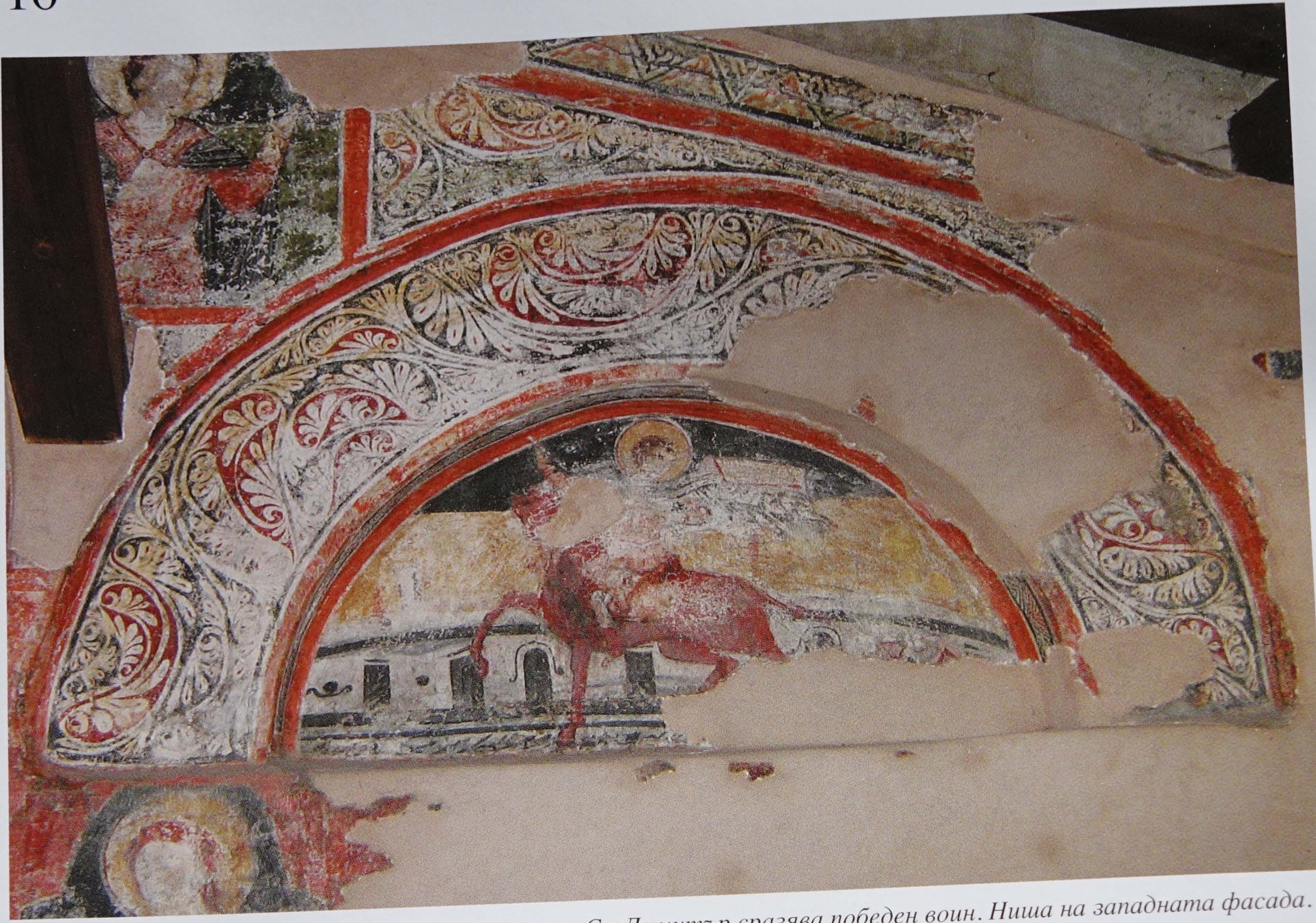

Св.Димитър сразява победен воин. Ниша на западната фасада.

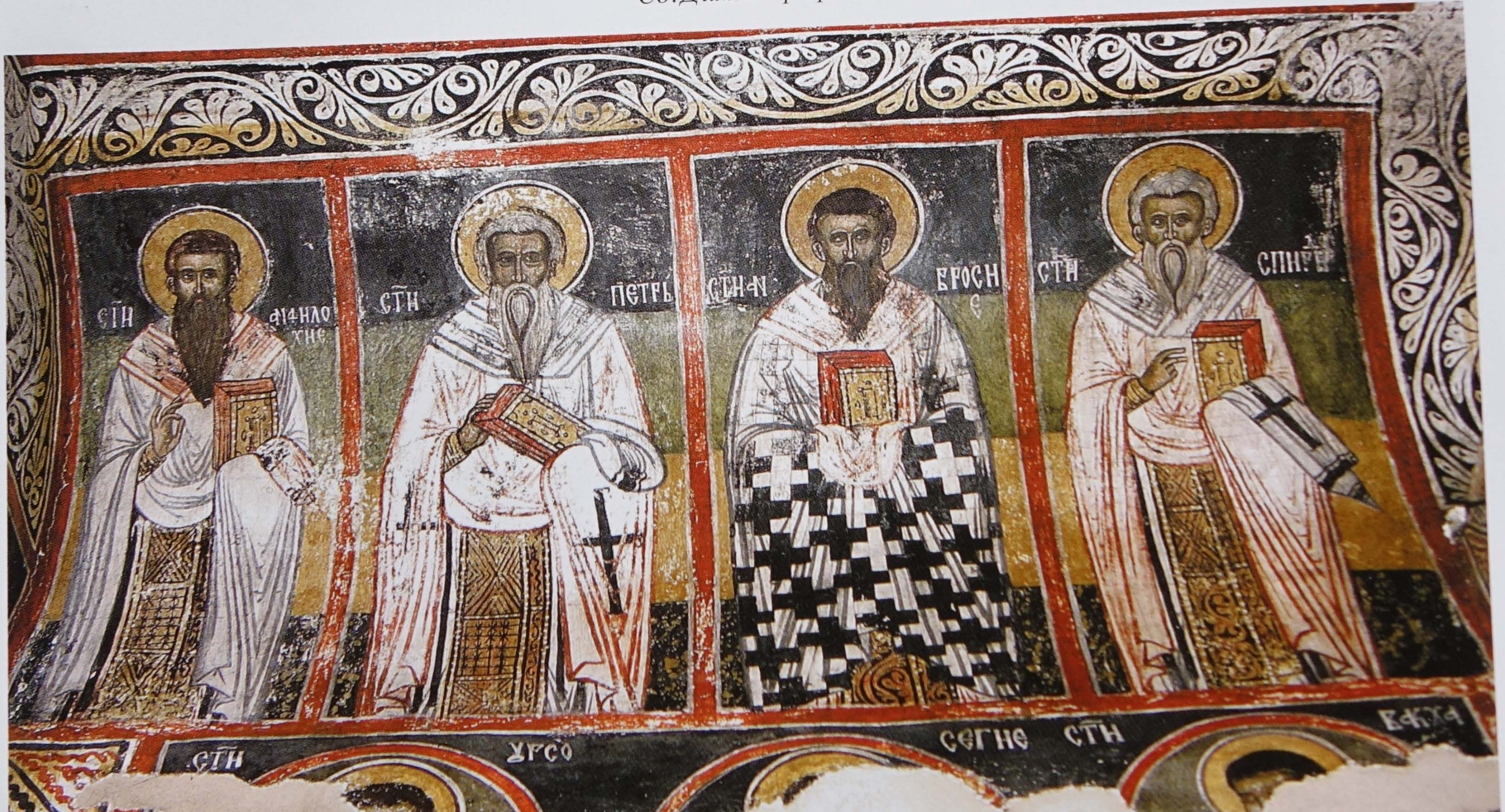
СТН
ПЕТРЬ
СТН
СТН
УРСО
СЕГНЕ СТН

Част от стенописите.

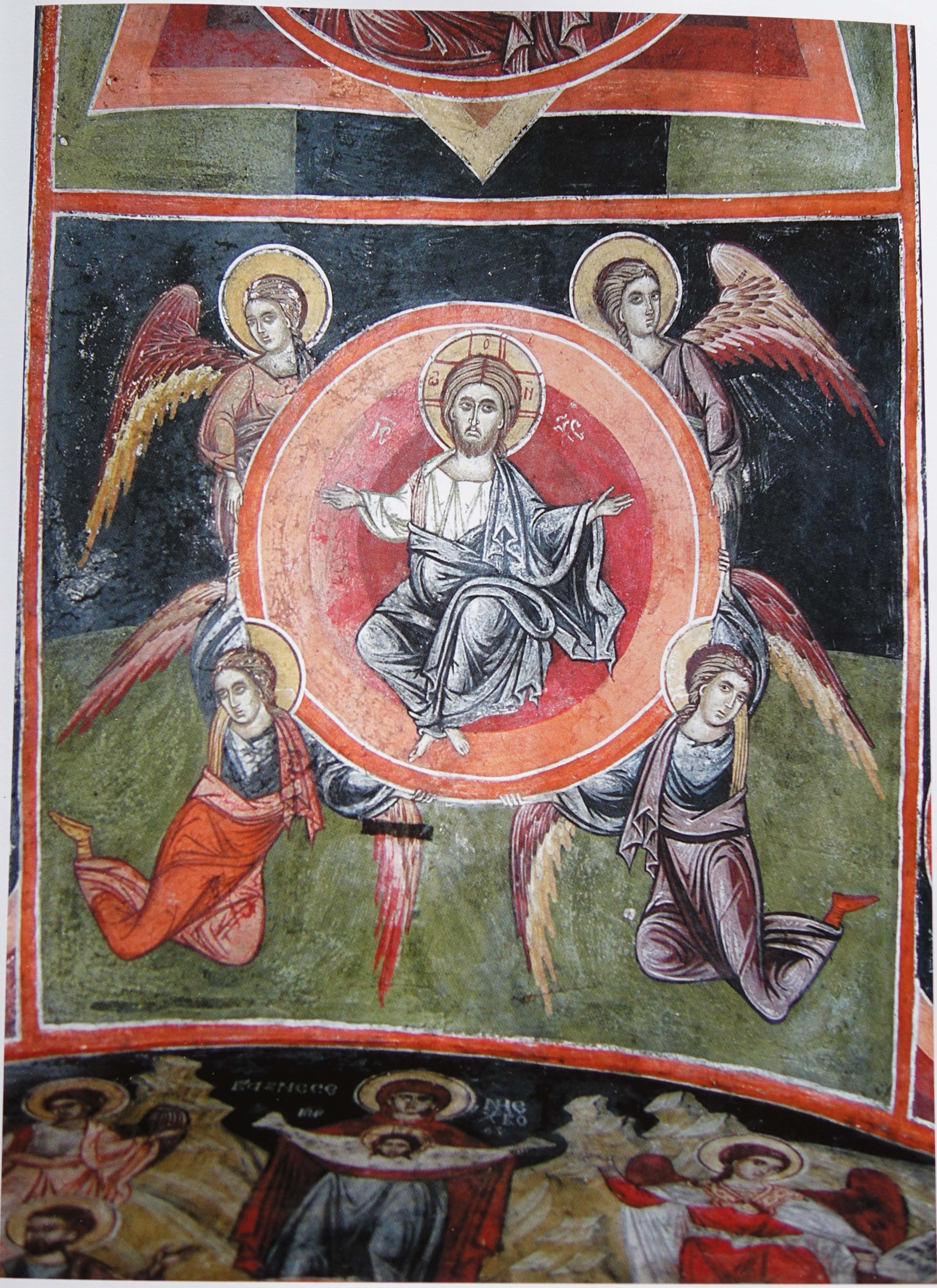

Христос от Възнесението. Медальон. Зенит на свода на средния кораб.

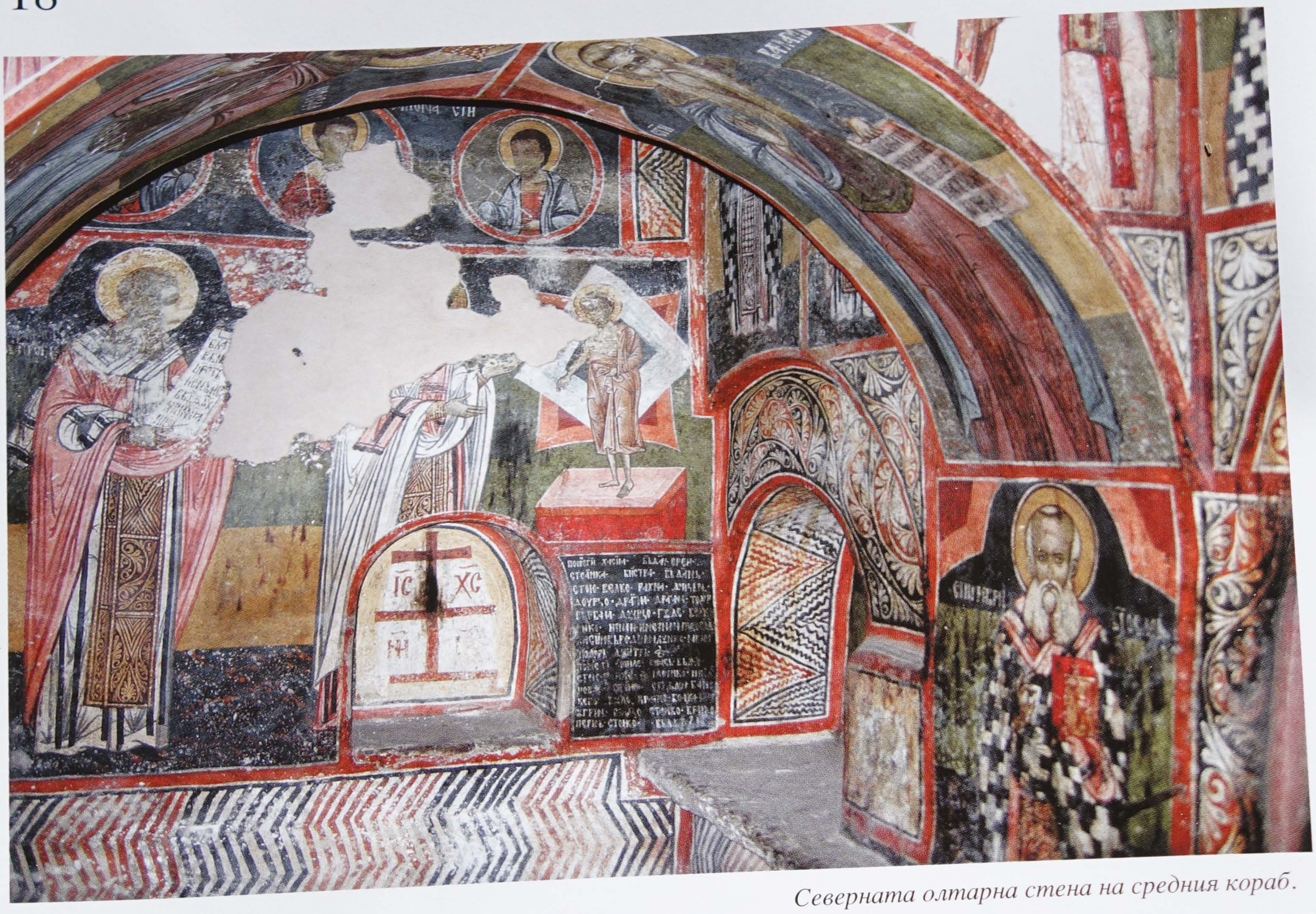

Северната олтарна стена на средния кораб.

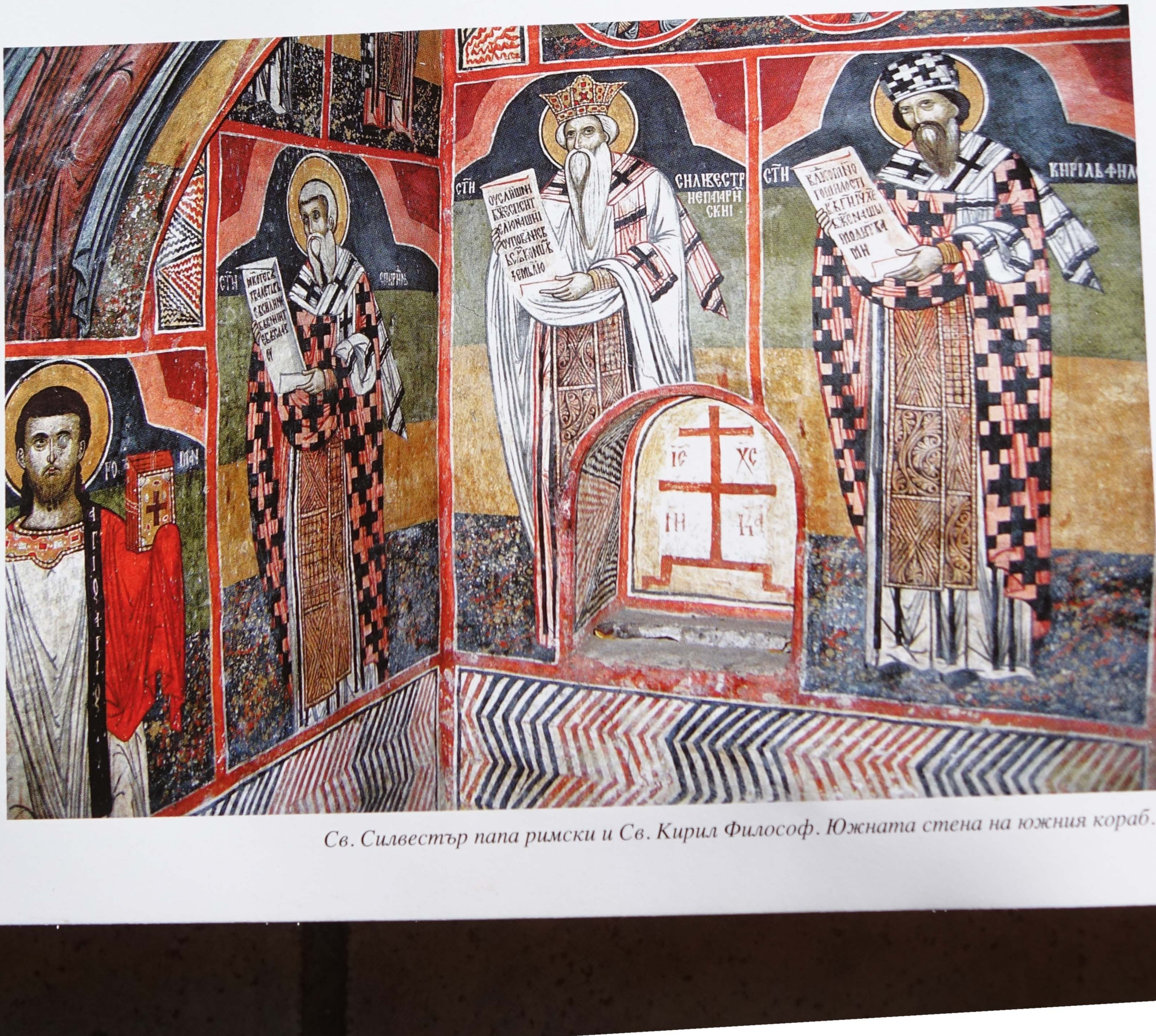
СТН
СИЛѤЕСТР НЕПАПРИСКИ
СТН
КИРІЛЬ ФИЛ
IC XC

Св. Силвестър папа римски и Св. Кирил Философ. Южната стена на южния кораб.

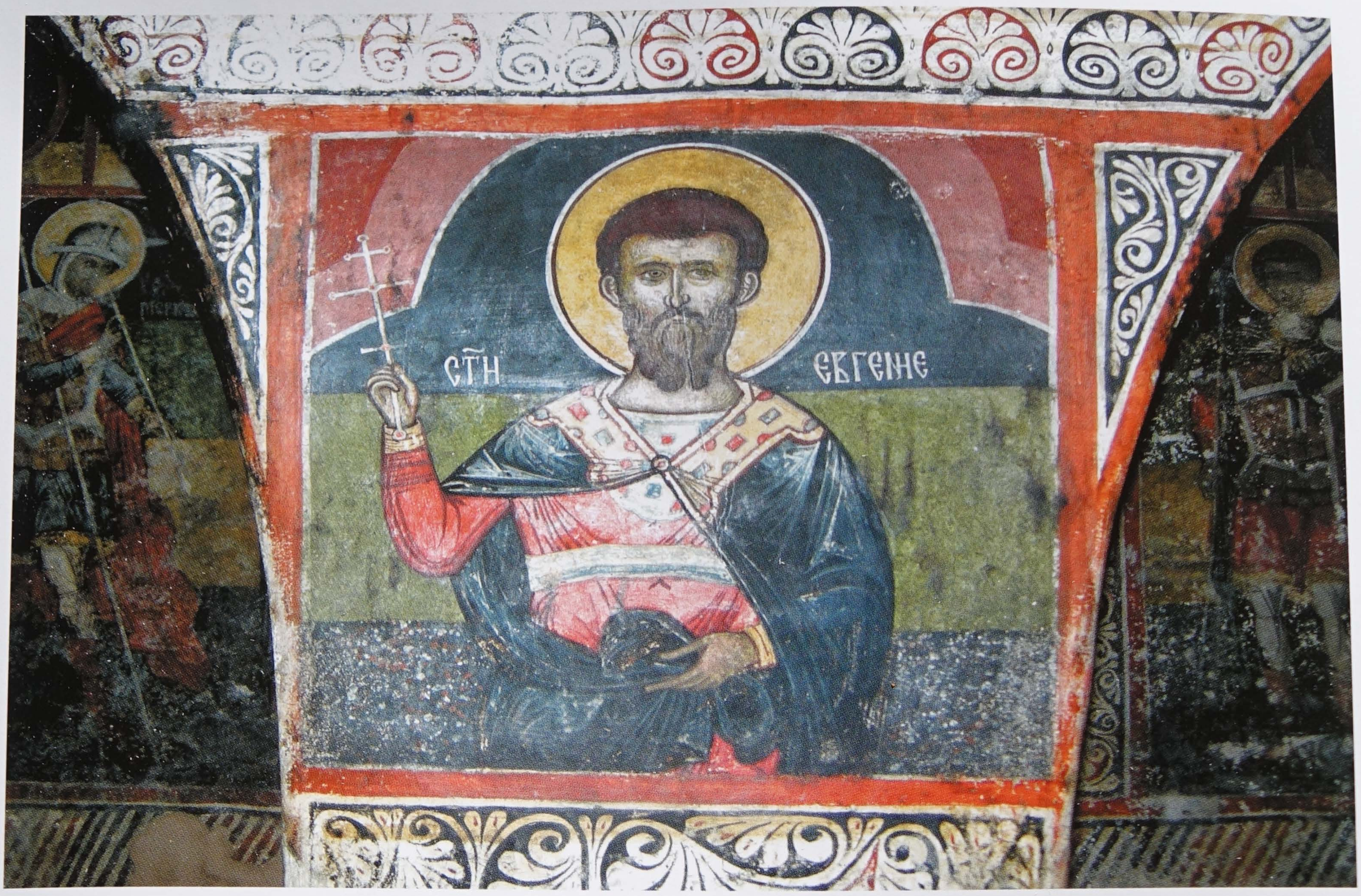
СТН
ЕВГЕНИЕ

Св. Евгений. Южната страна на северозападния стълп.

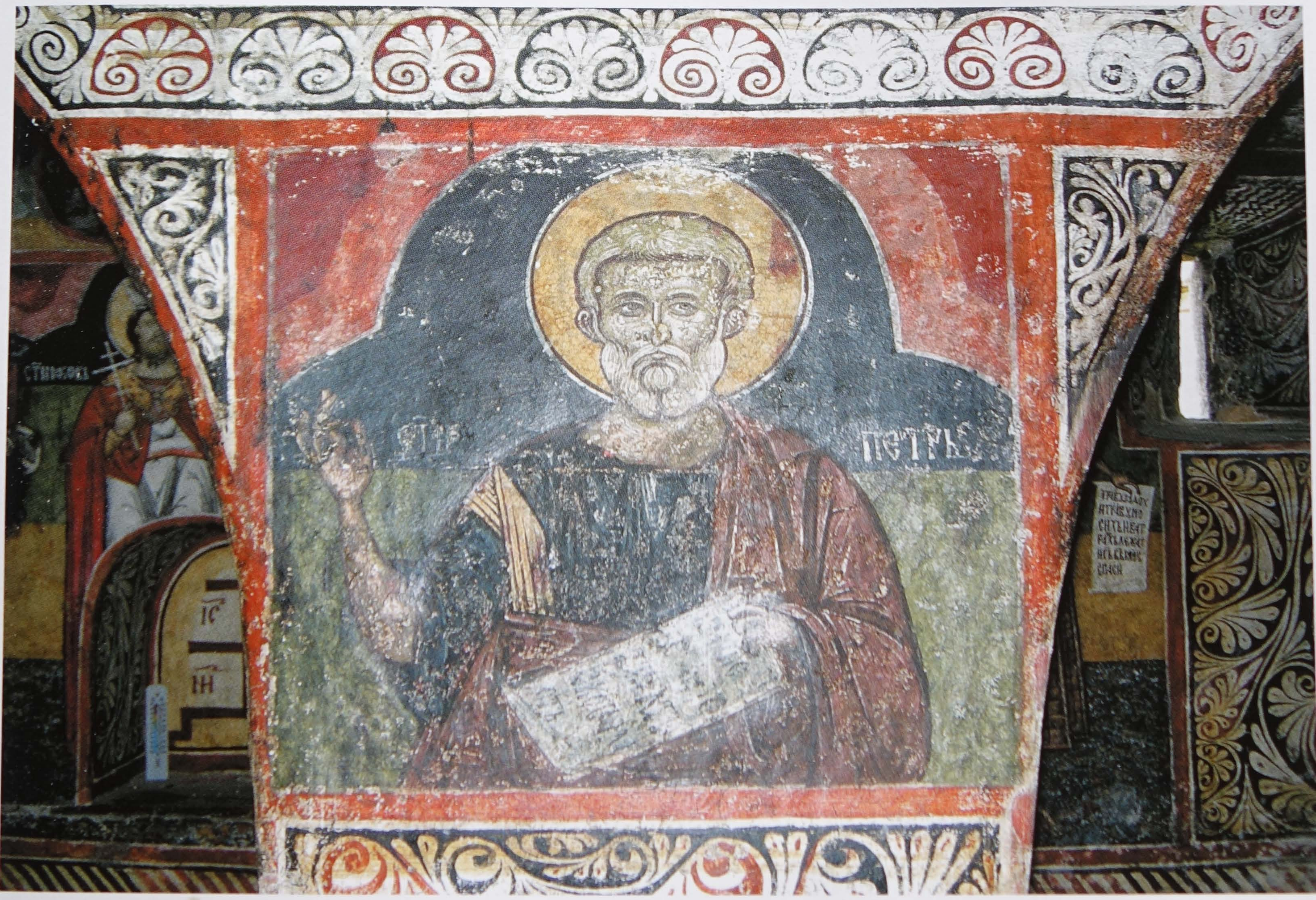

Апостол Петър. Северната страна на югозападния стълп.

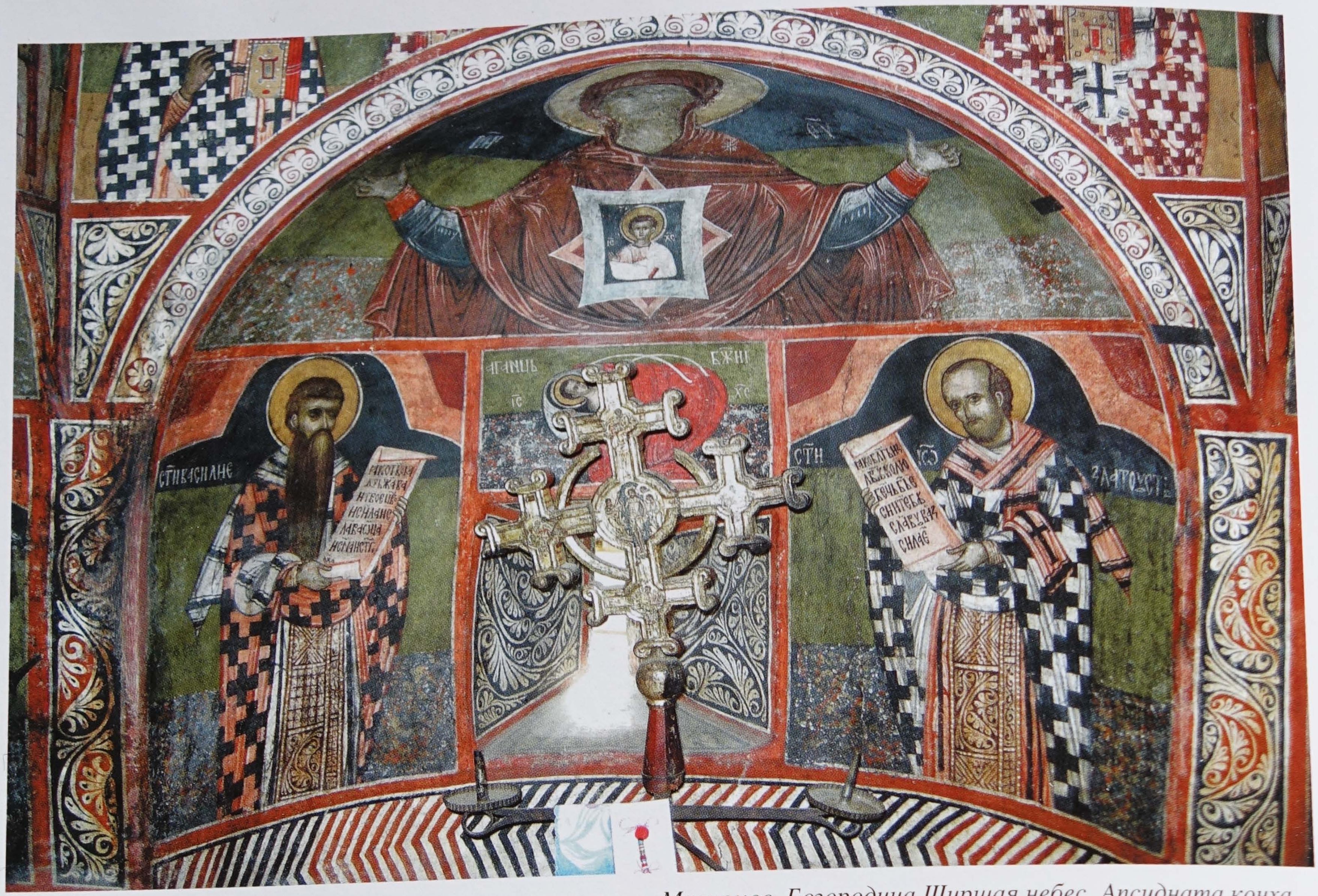

Поклонение на жертвения агнец – Мелисмос, Богородица Ширшая небес. Апсидната конха.

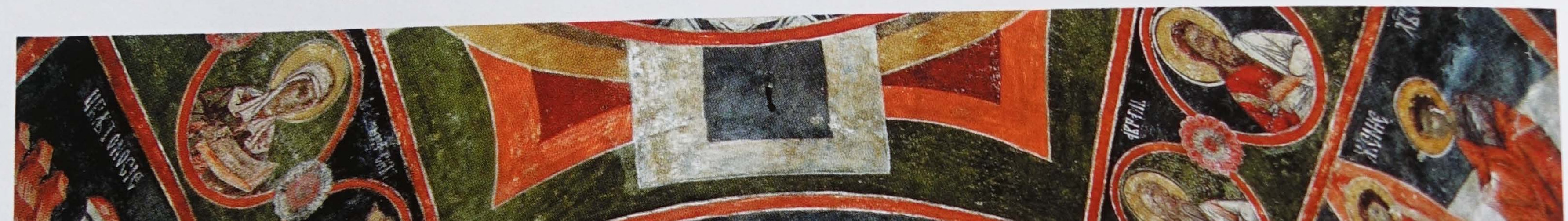

Успение Богородично. Люнет на западната стена на средния кораб.

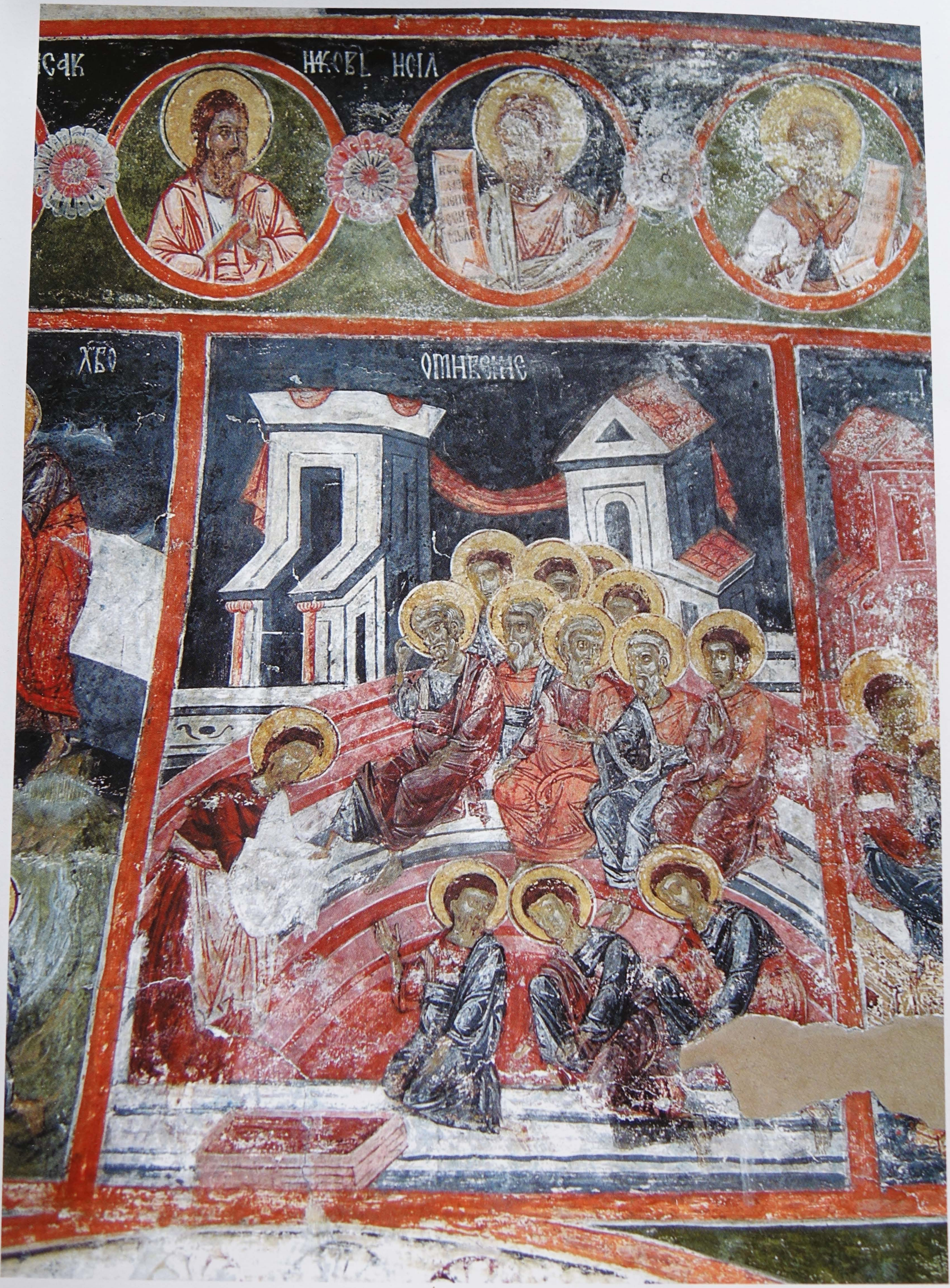
САК
ІѠКОВЪ НСІЛ
ХВО
ОУМЫВЕНИЕ

Измиване на нозете. Северната дъга и стена на средния кораб.

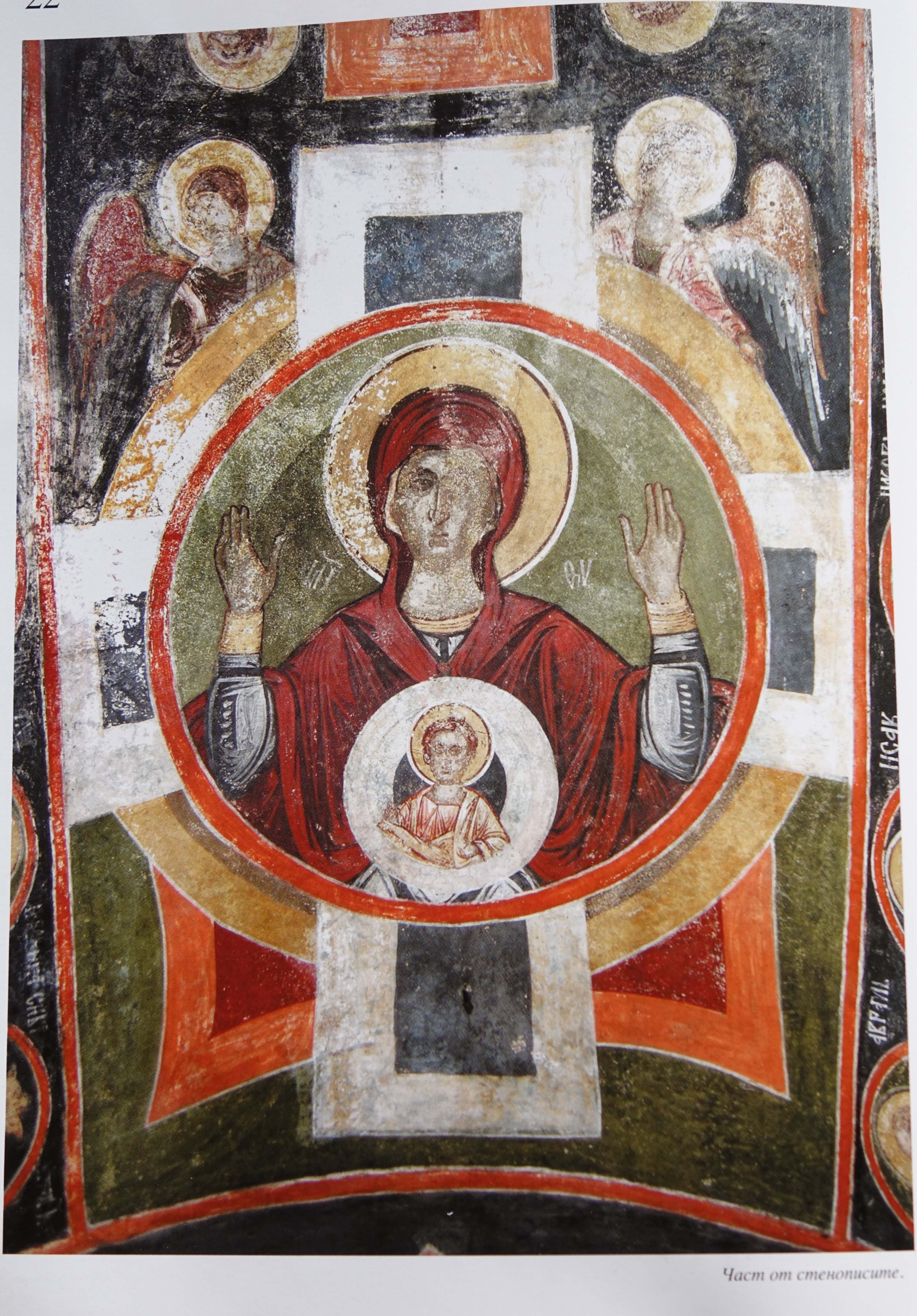

Част от стенописите.

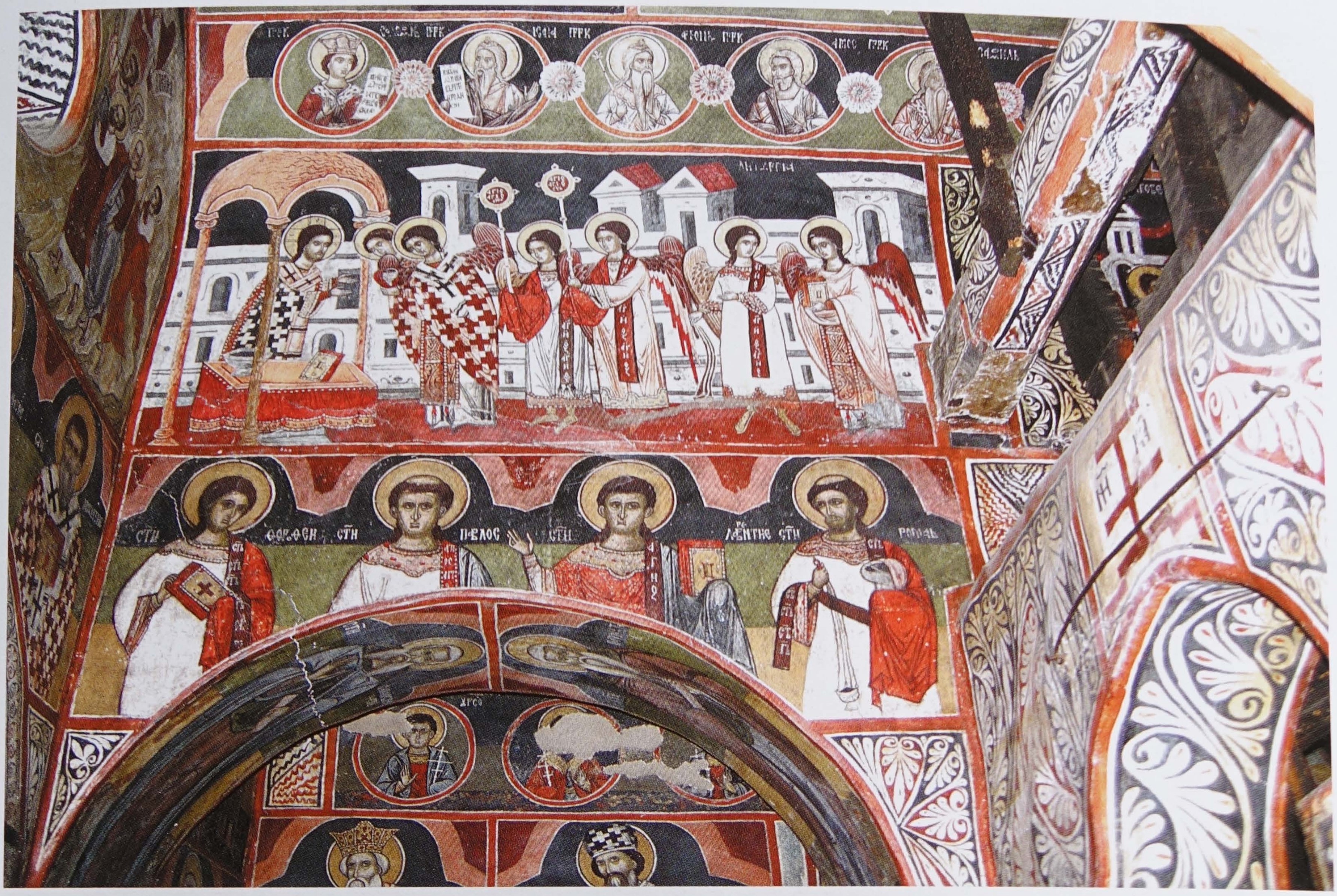
СТИ
ѲЕѠѲЕН
СТИ
ПВЛОС
СТИ
ЛЕѠНТИЕ
СТИ
РОМАЬ
ЛИТУРГИ

Божествена литургия. Дясната стена върху южната олтарна стена на средния кораб.

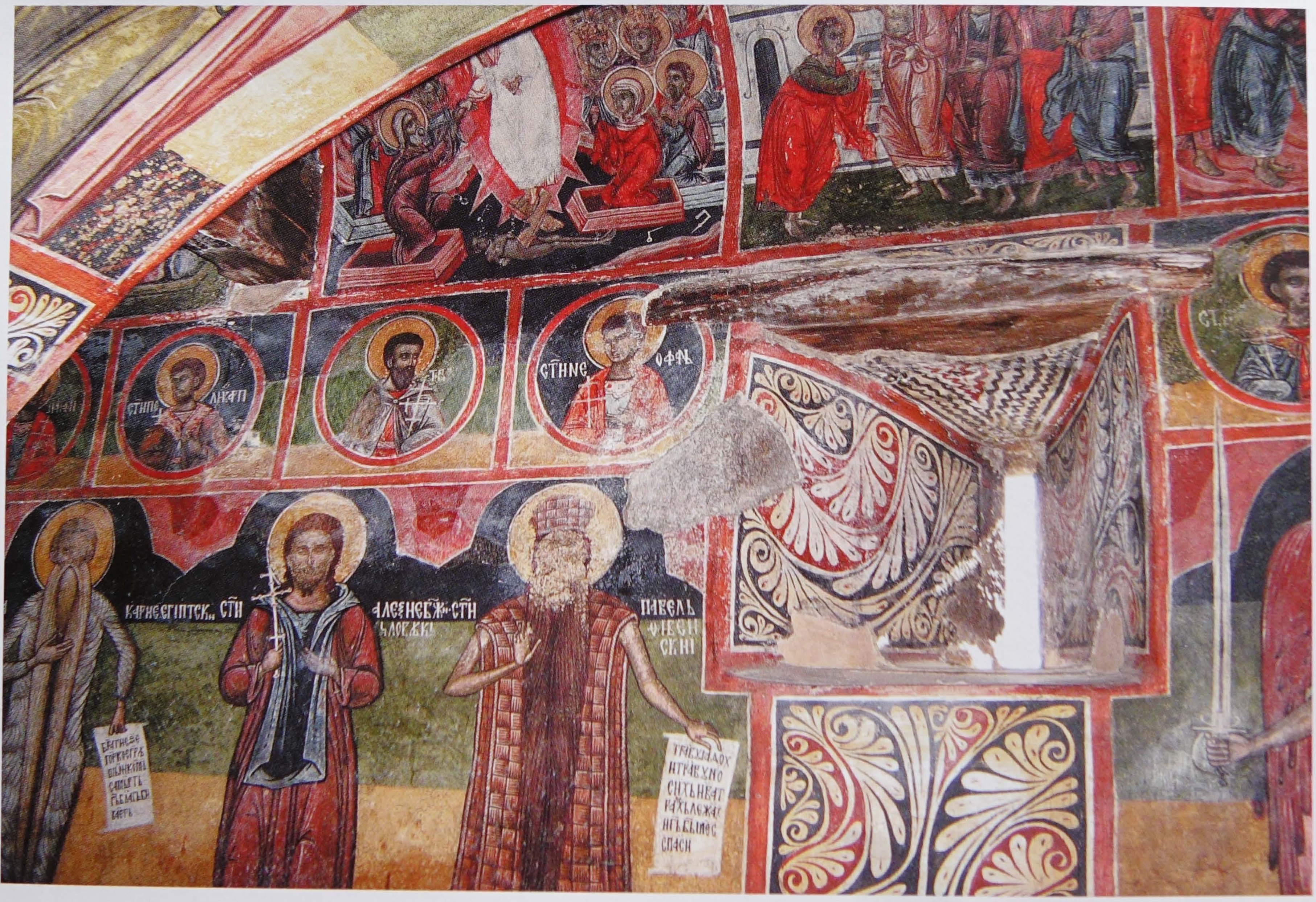
СТИ ПО ЛИКАП
СТИ НЕ ОФИ
КАРИЕ ЕГИПТСК СТИ
АЛЕѮИЕ БЖИ СТИ ЧЛОВѢКЬ
ПАВЕЛЬ ѲИВЕНСКИ

Част от стенописите.

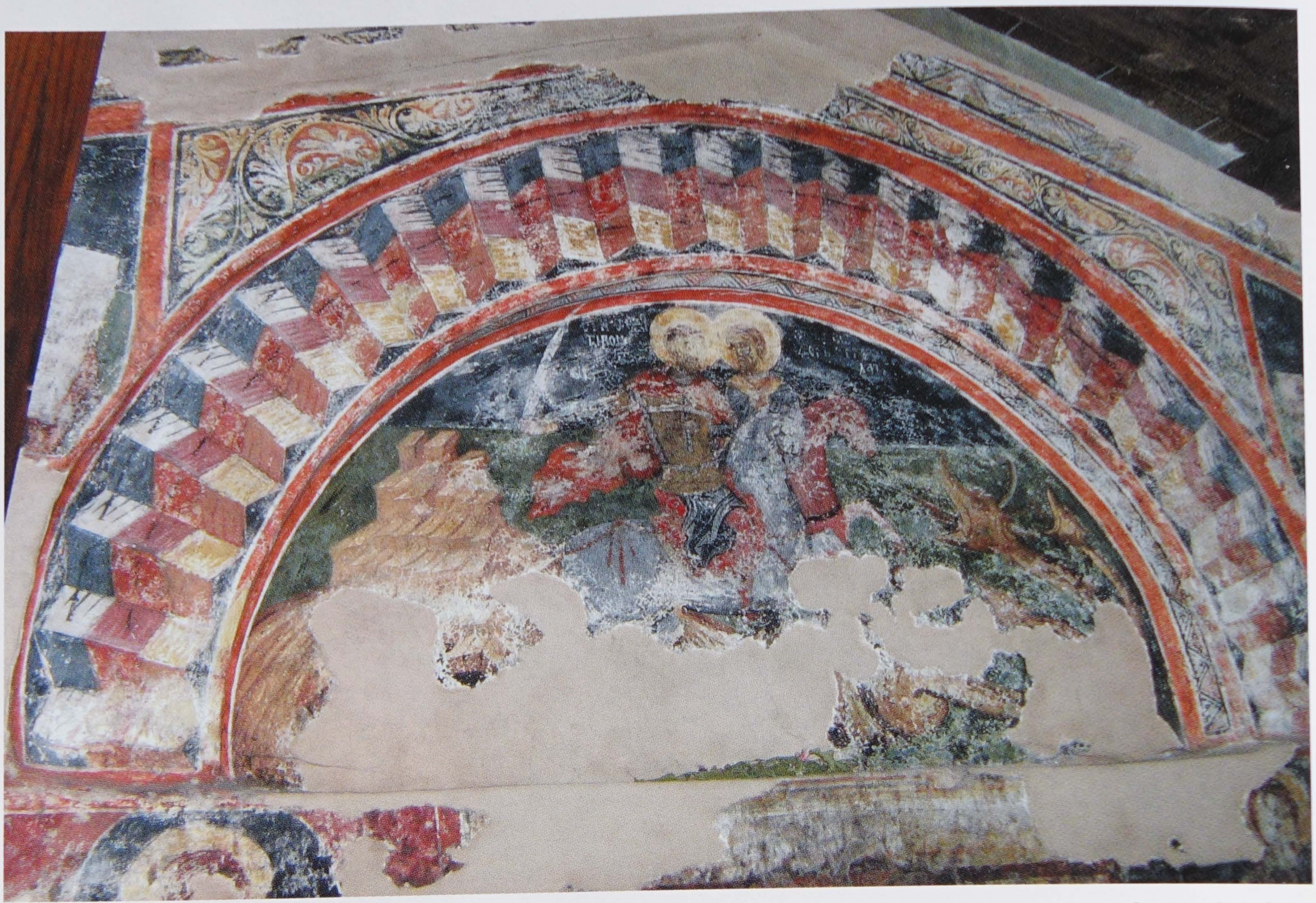

Св. Теодор Тирон и Св. Теодор Стратилат сразяват дракона. Стенопис в нишата на западната фасада.

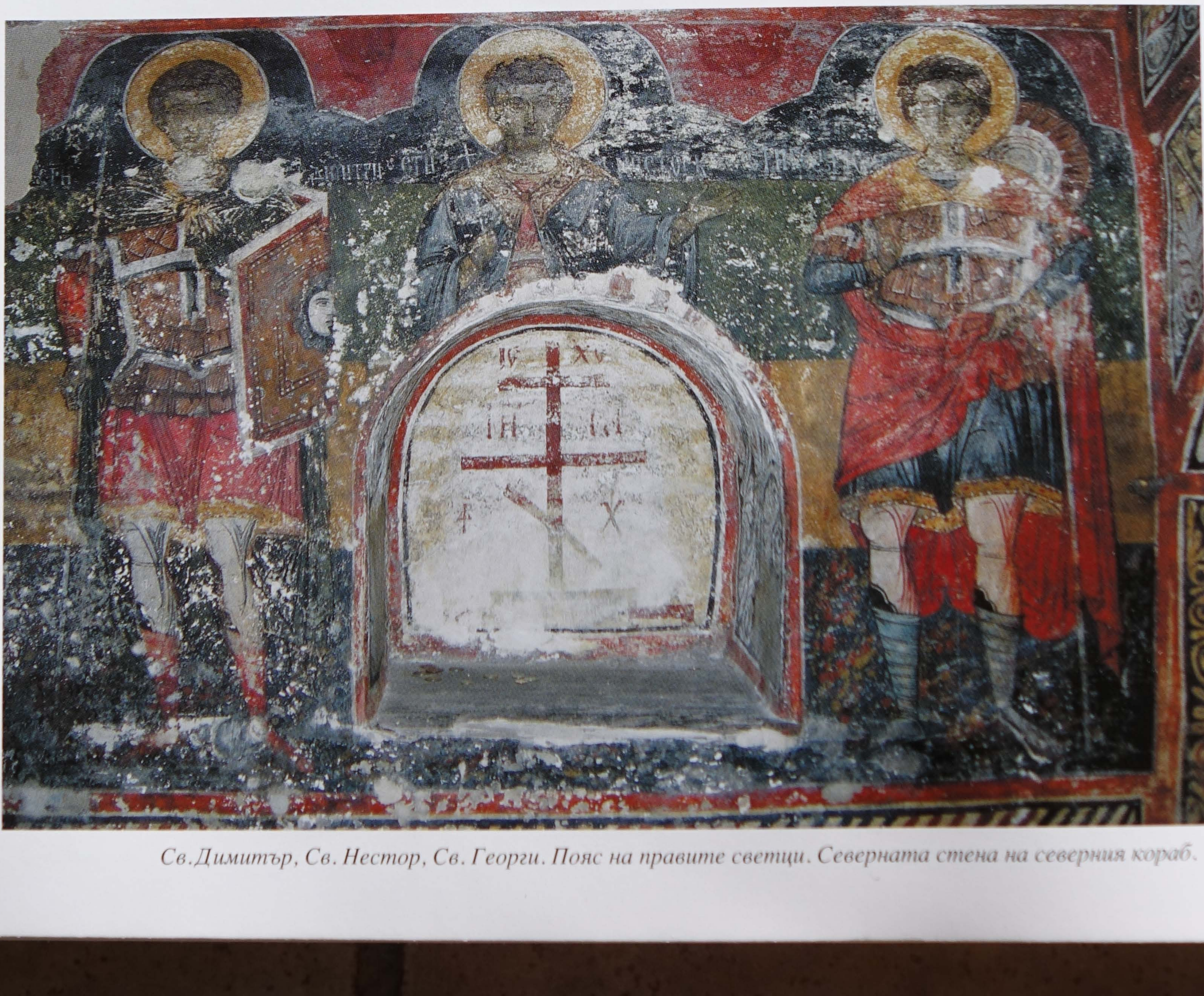

Св. Димитър, Св. Нестор, Св. Георги. Пояс на правите светци. Северната стена на северния кораб.

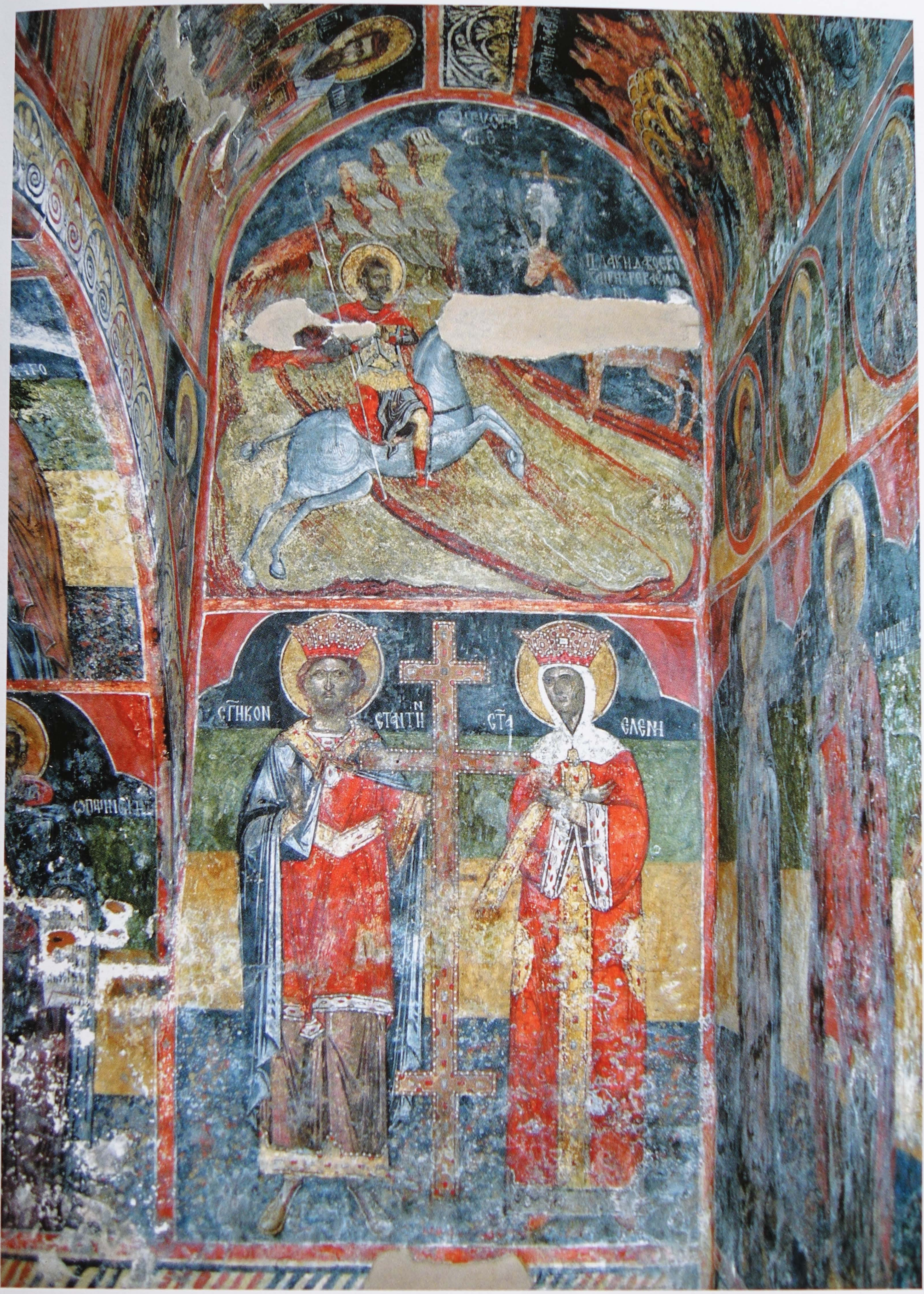

Св. Константин и Елена и Св. Евстатий на лов. Стенописи на западната стена на северния кораб.

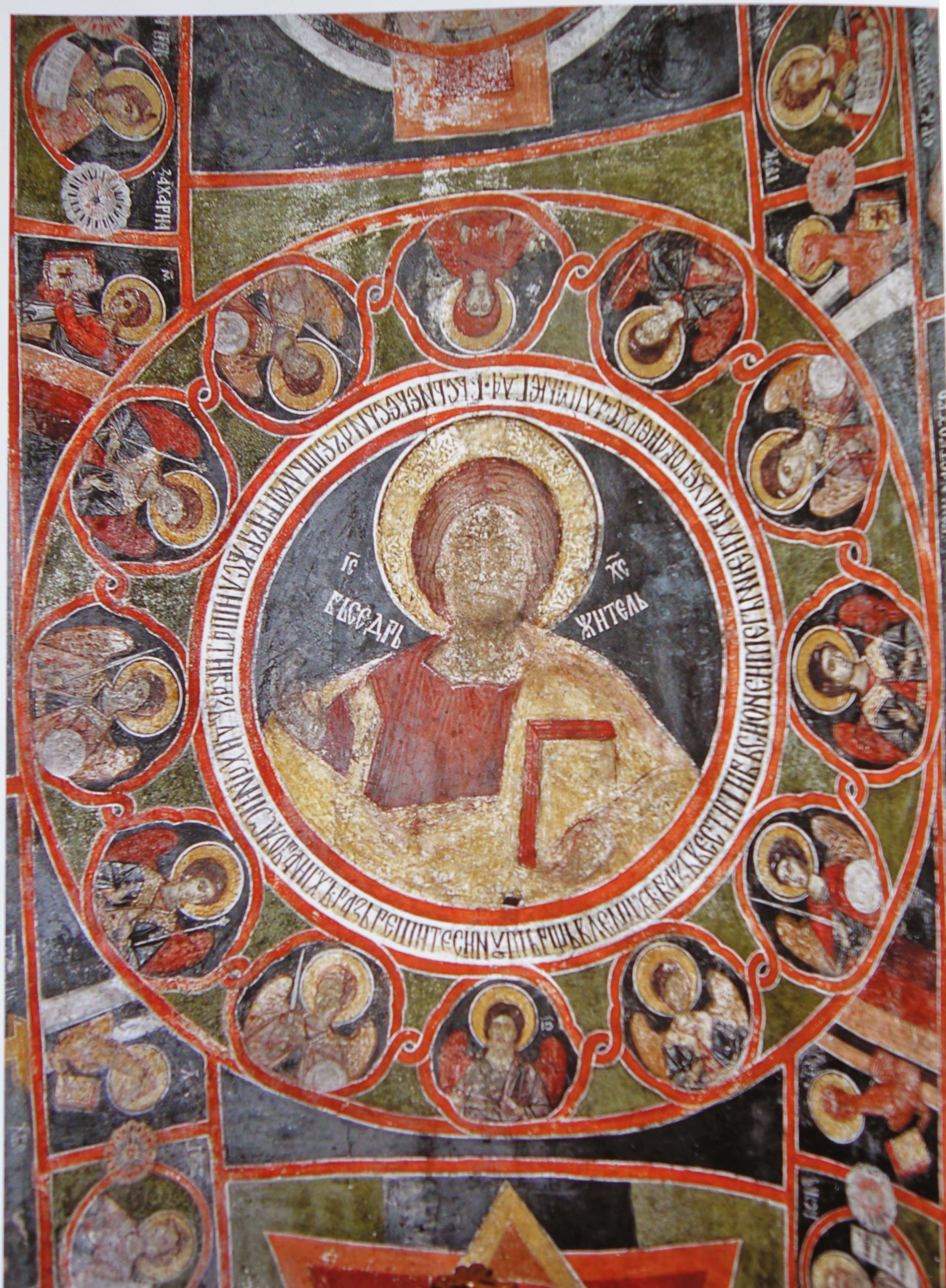
ІС
ХС
ВСЕДРЬ
ЖИТЕЛЬ
ЗАХАРИА

Христос Вседържител. Медальон. Зенит на свода на средния кораб.

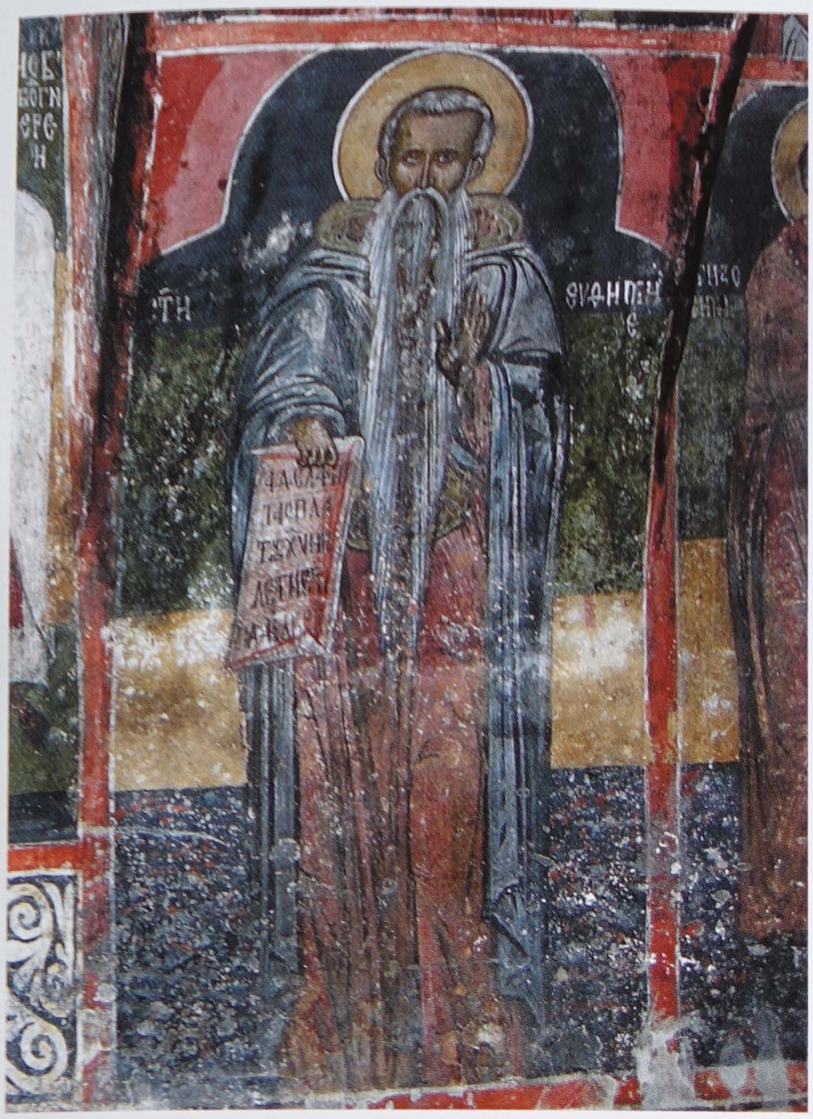

Св. Евтимий Велики. Южната аркада.

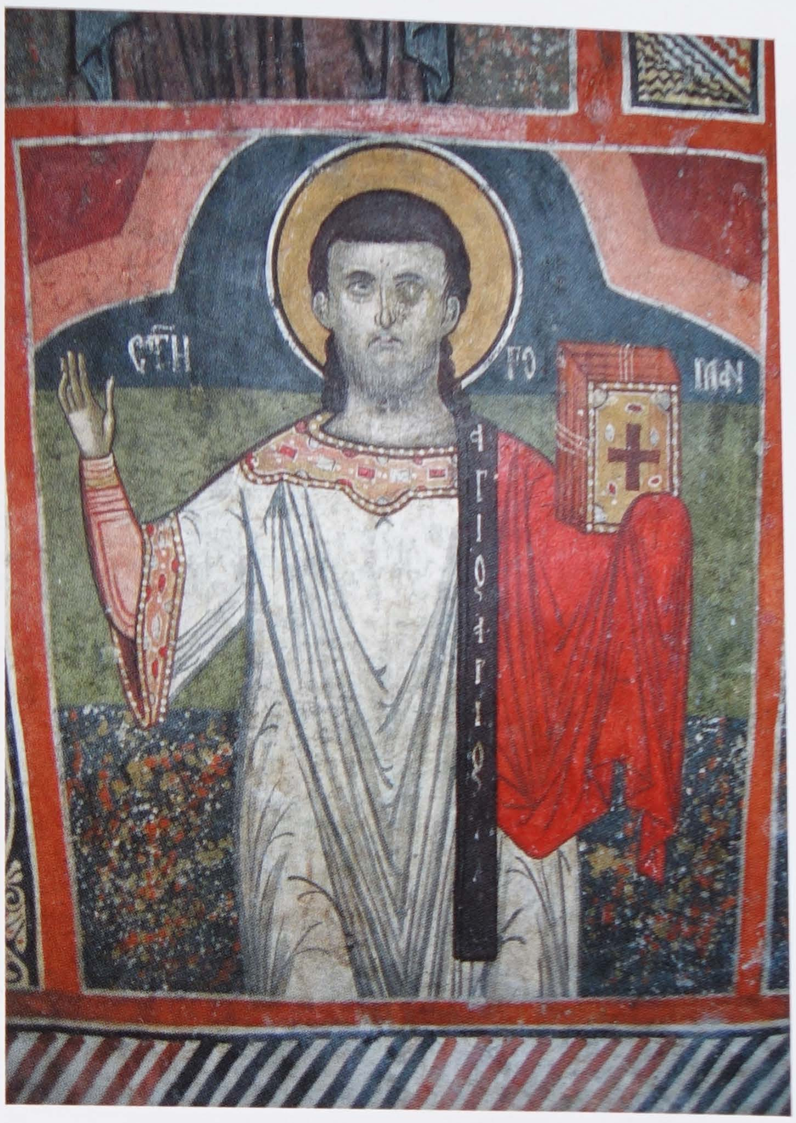

Роман Сладкопевец. Източната стена на средния кораб.

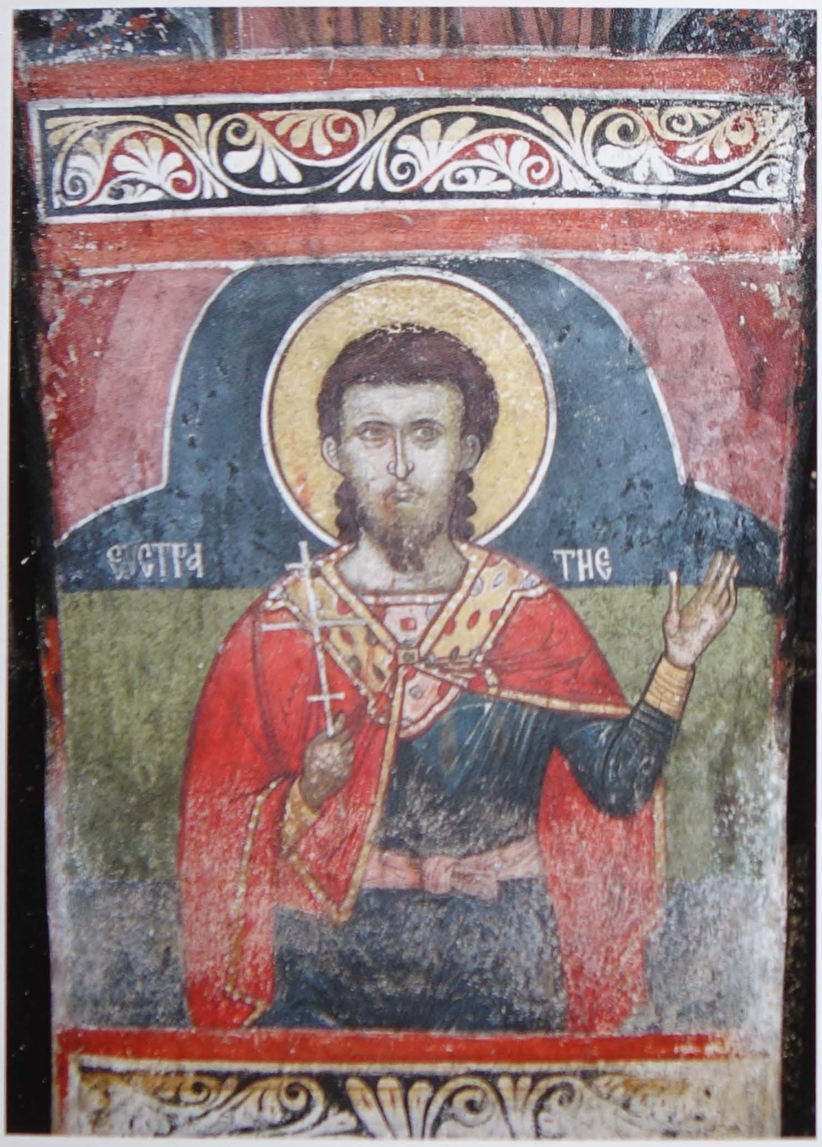

Част от стенописите.

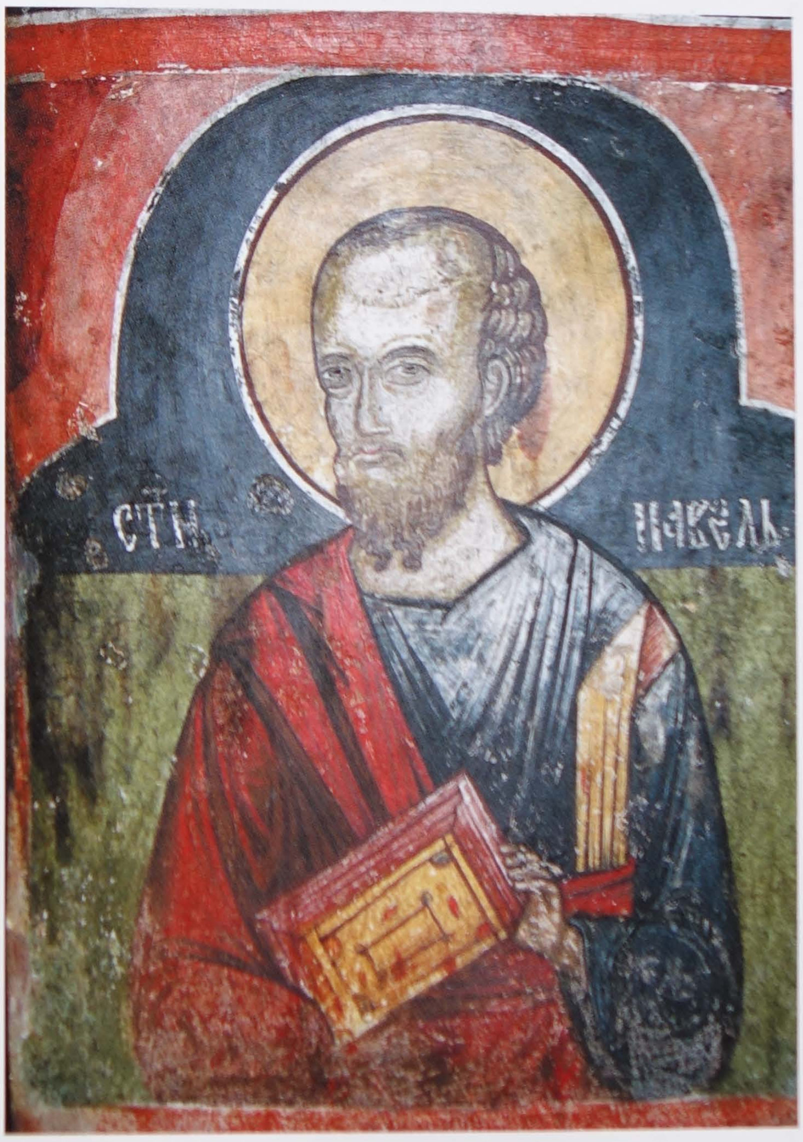

Апостол Павел. Южната аркада.

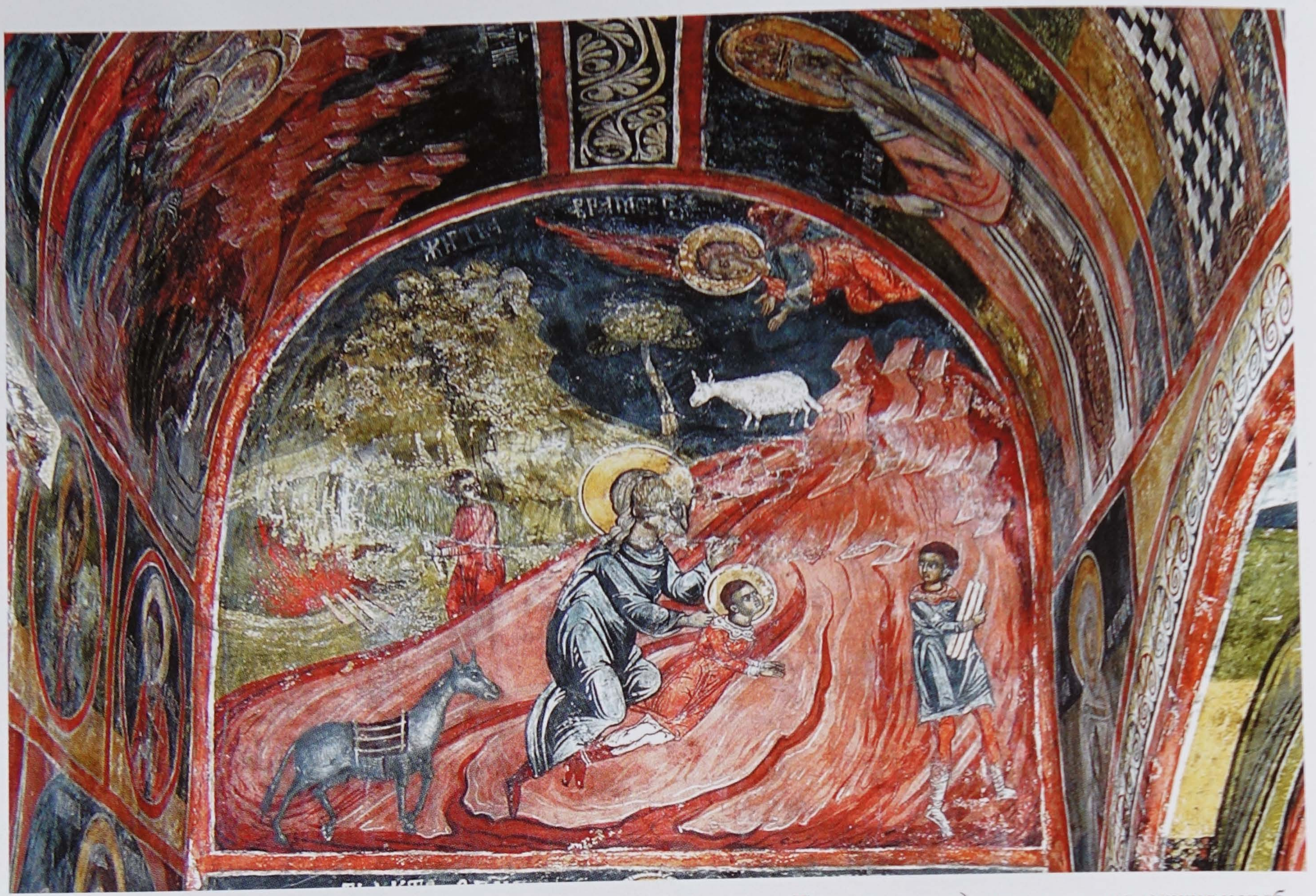

Жертвата Аврамова. Люнет на западната стена на южния кораб.

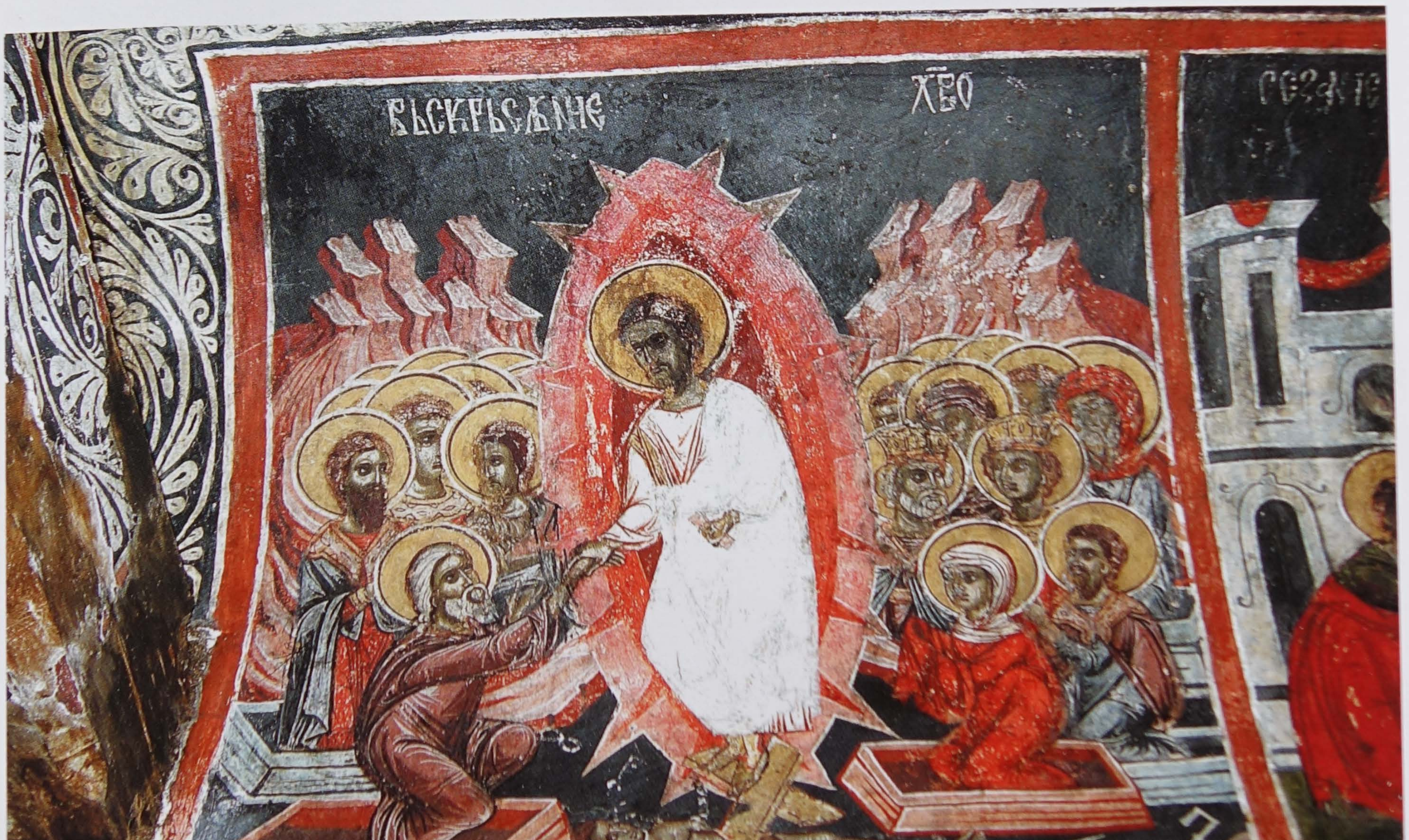
ВЬСКРЬСЕНИЕ
ХВО

Слизане в ада. Южната дъга и стена на свода на южния кораб.

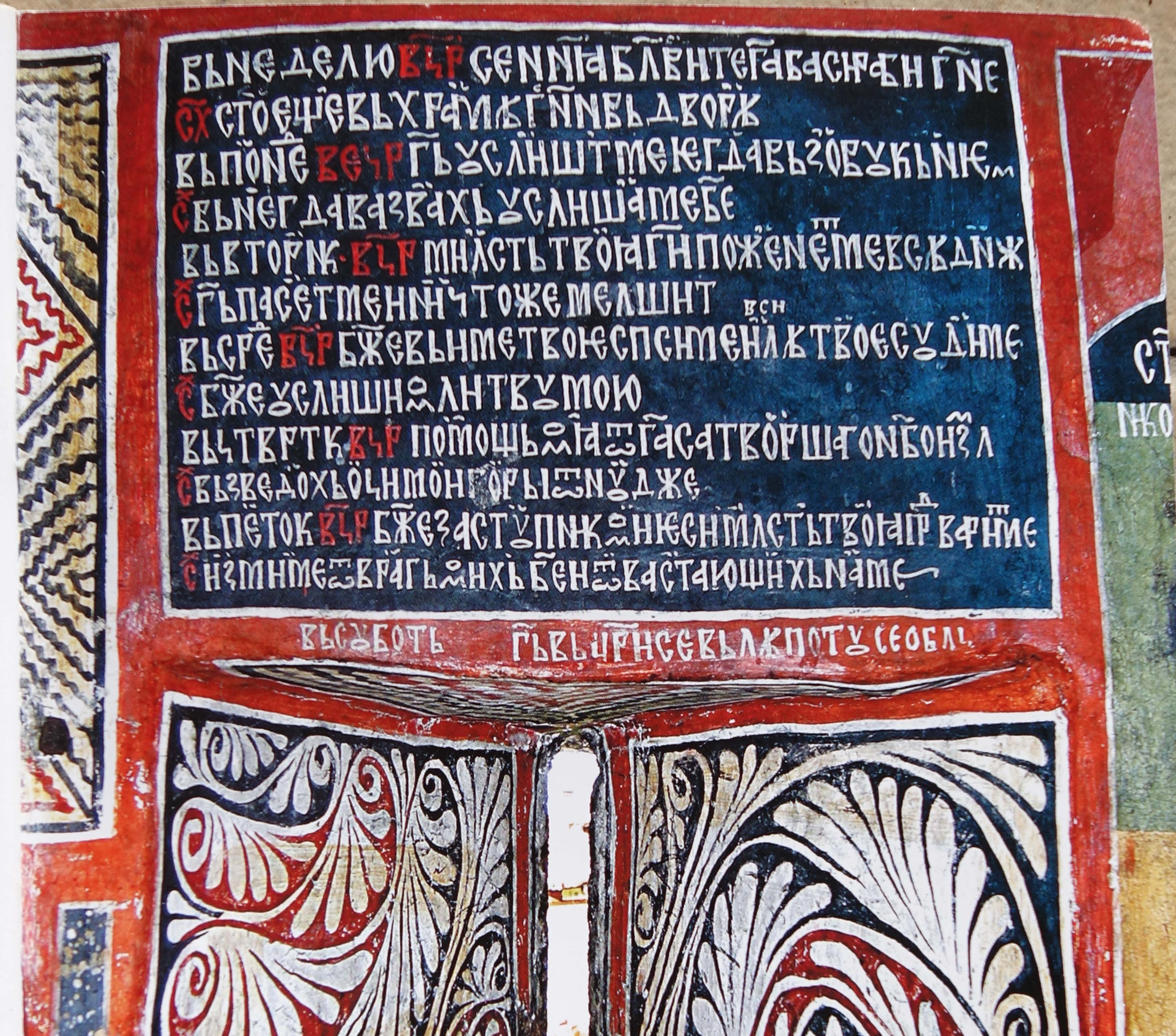
ВЬNЕДЕЛЮ ВЧР СЕNNІАБЛВNТЕГАБАСНРАБНГNЕ
СХ СТОЕЩЕВЬХРАМѢГNNВЬДВОРѢ
ВЬПОNЕ ВЕЧР ГЬУСЛНШНТМЕЮГДАВЬЗОВУКЬNЮ
С ВЬNЕГДАВАЗВАХЬУСЛНШАМЕБЕ
ВЬВТОРNК ВЧР МНЛСТЬТВОЯГНПОЖЕNЕТМЕВСѦДNЖ
С ГЬПАСЕТМЕННЧТОЖЕМЕЛШНТ ВСН
ВЬСРЕ ВЧР БЖЕВЬНМЕТВОЮСПСНМЕНЛѦТВОЕСУДНМЕ
С БЖЕУСЛНШНМЛНТВУМОЮ
ВЬЧТВРТК ВЧР ПОМОЩЬМОЯОТГАСАТВОРШАГОNБОНЗЛ
С ВЬЗВЕДОХЬОЧНМОНГОРЫОТNУДЖЕ
ВЬПЕТОК ВЧР БЖЕЗАСТУПNКМОНЮСНМЛСТЬТВОЯГРВАРНМЕ
С НЗМНМЕОТВРАГЬМОНХЬБЕНОТВАСТАЮЩНХЬNАМЕ
ВЬСУБОТЬ ГЬВЬЦРНСЕВЬЛѦПОТУСЕОБЛЧ
СТ
НКО

Фотограф: Тодор Димитров

Надпис на южната стена на южния кораб – прокимените на деня

ПРѢОБРА ЖЕНИЕ ХВО
УСТИНА

UNICART